

GYÓGYSZERÉSZI NANOTECHNOLÓGIA

Nanotechnológia alapjai

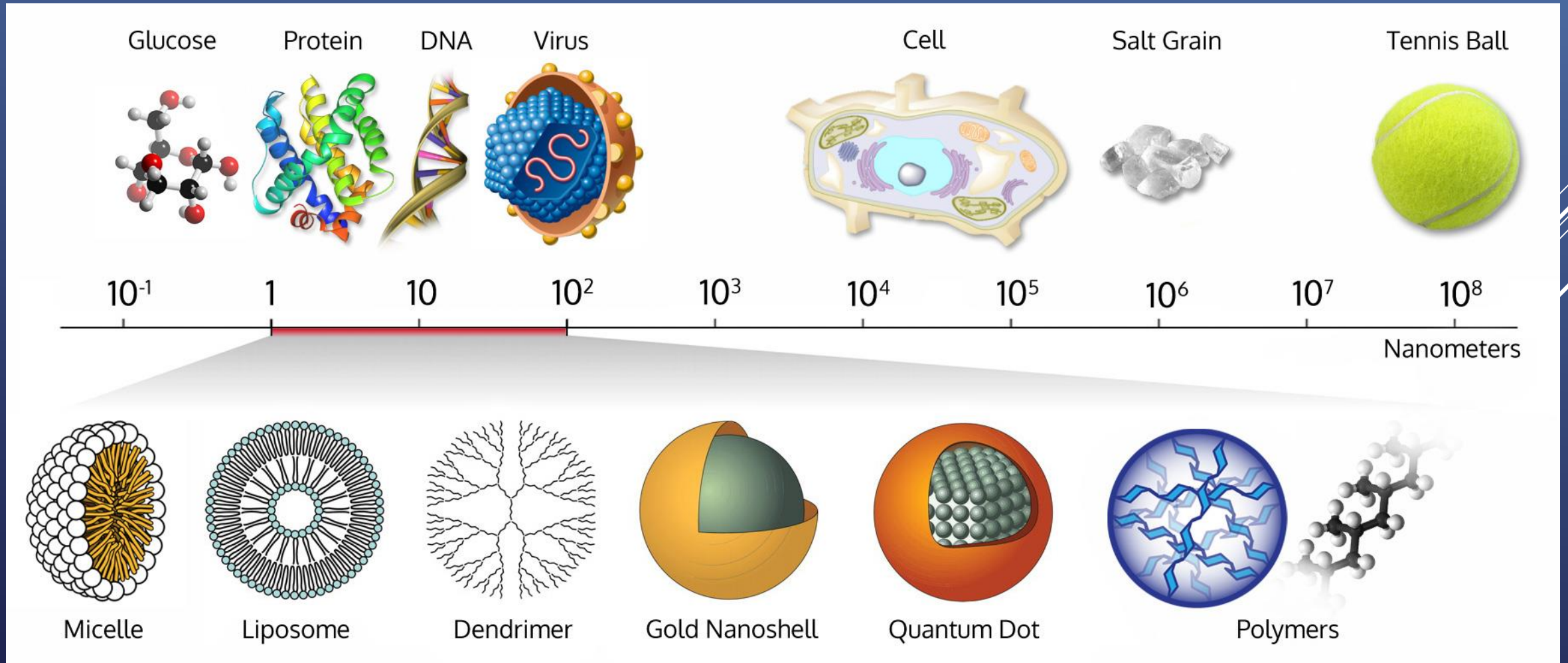
2021.02.24.

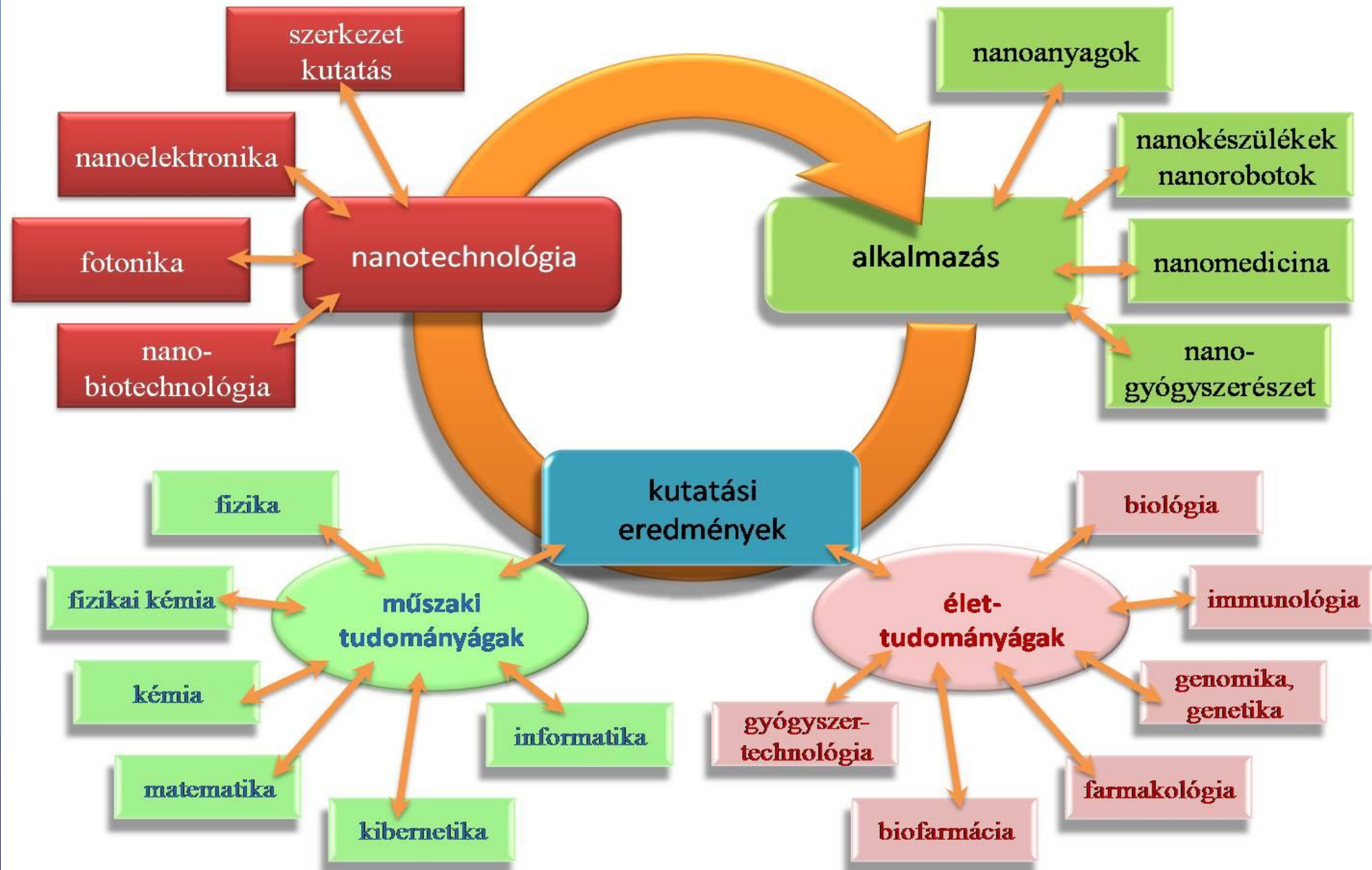
Gyógyszertechnológiai és Biofarmáciai Intézet

Vörös-Horváth Barbara

NANOTECHNOLÓGIA

Multidiszciplináris tudományág amely az anyagok, szerkezetek és rendszerek előállításának olyan, megközelítése értendő, amely során az anyag kezelése nanométeres nagyságrendben történik.

NANOTECHNOLÓGIA

1959: Richard P. Feynman Nobel-díjas tudós:

„egy napon a tudomány segítségével képesek leszünk egy enciklopédia tartalmát egyetlen tűhegyre felírni” ‘There’s Plenty of Room at the Bottom’

1974: Norio Taniguchi bevezeti a ‘nanotechnológia’ fogalmát

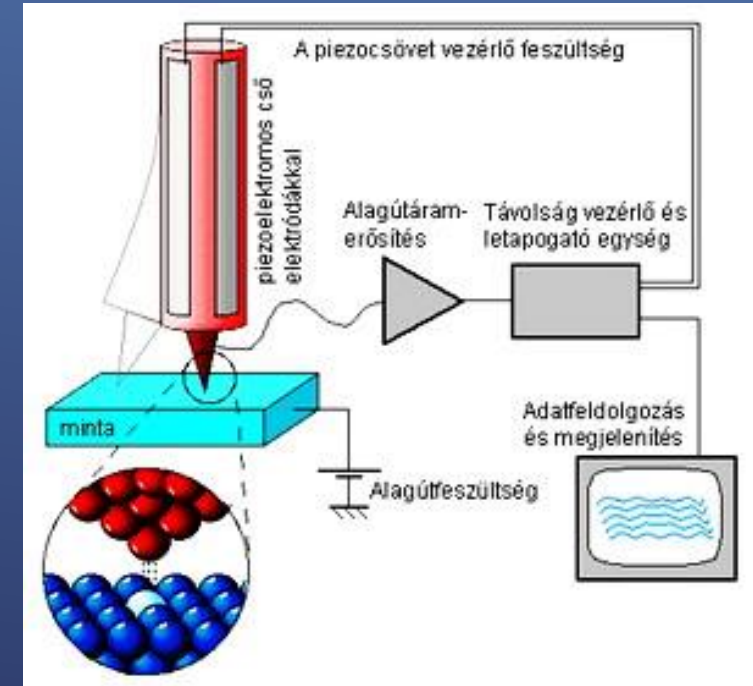
(*Proc. Intl. Conf. Prod. Eng. Tokyo, Part II, Japan Society of Precision Engineering, 1974*)

1981: Heinrich Rohrer es Gerd Kari Binnig felfedezik a pásztázó alagútmikroszkópot. Eredményüket öt évvel később Nobel-díjjal ismerik el.

1981 : megjelenik az első tudományos közlemény a témában a *Proceedings of the National Academy of Sciences* című folyóiratban

1985: Richard Smalley, Robert Curl, Jr., és Harold Kroto felfedezik a 60 szénatomból álló kalitkaszerű térbeli elrendezést. Ezt később fullerénnek nevezik el, 11 évvel később kémiai Nobel-díjban részesültek.

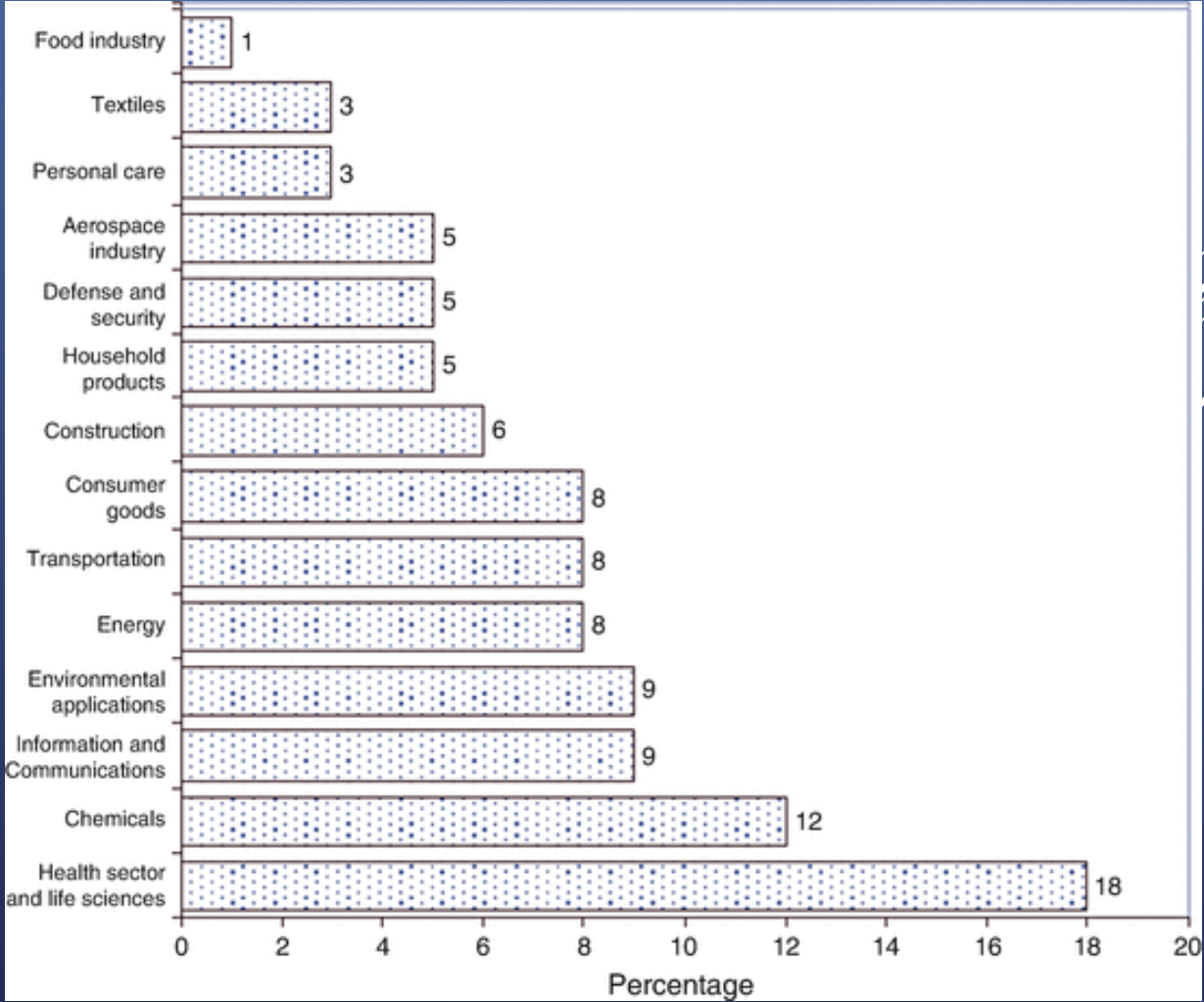
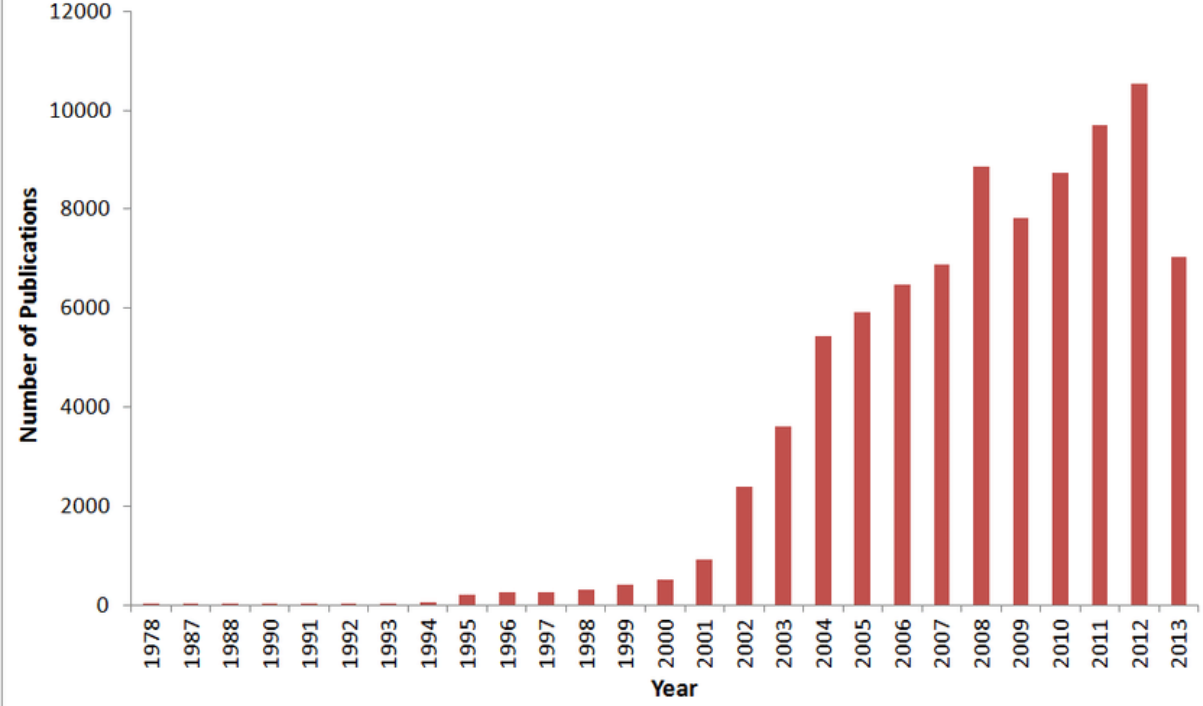
1993: Az USA-ban a Rice Egyetemen létrehozzak az első nanotechnológiai laboratóriumot. (Alapító igazgató a Nobel-díjas R.E. Smalley)

**Pásztázó
alagútmikroszkóp**

NANOTECHNOLÓGIA

Nanotechnology = 86, 323

NANOTECHNOLÓGIA

A tudomány és technológia számos területén történt áttörés az elmúlt években:

- ▶ Energetikai ipar
- ▶ Kozmetikai ipar
- ▶ Élelmiszeripar
- ▶ Informatika
- ▶ Gyógyszeripar
- ▶ Egészségügy
- ▶ Biotechnológia

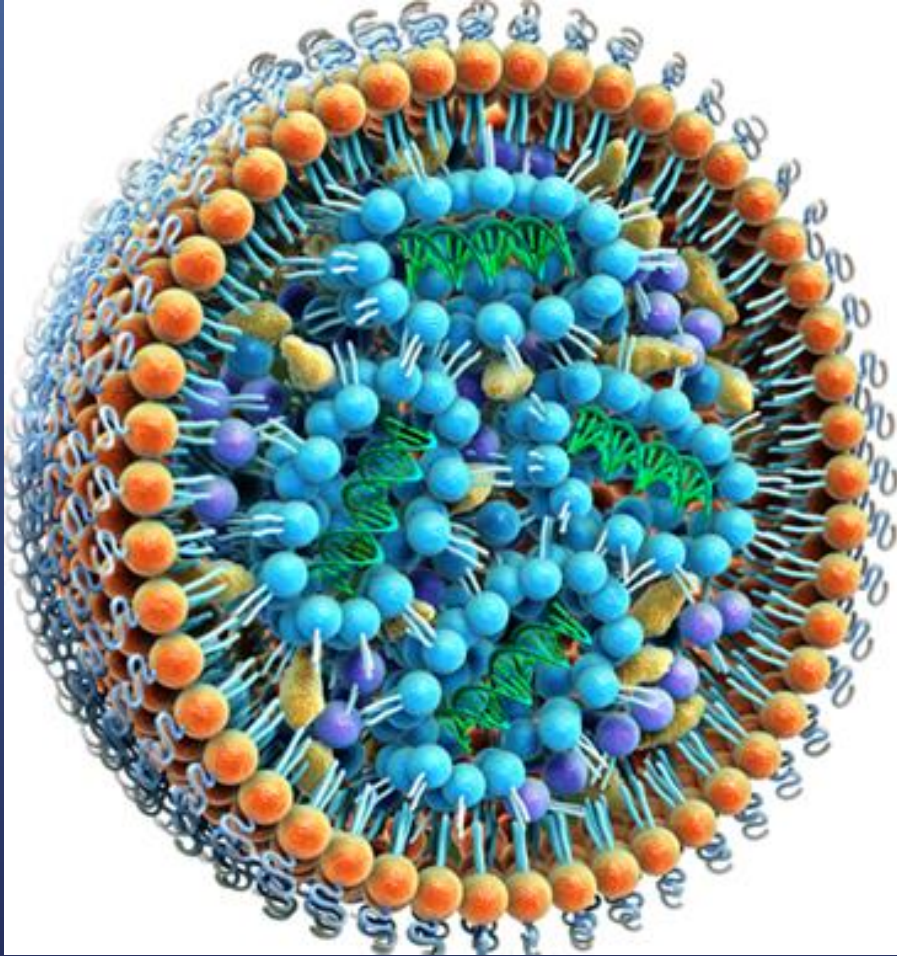
Ipari alkalmazások:

- ▶ Építőiparban és az épületgépészetben
- ▶ Textilipari alkalmazások
- ▶ Polimer felületek megmunkálása
- ▶ Nanotextiliák
- ▶ Bevonatok és kenőanyagok
- ▶ Napenergia
- ▶ Nanoelémiszerek
- ▶ Katalízis
- ▶ Kozmetikai ipar
- ▶ Elektronika

Élet- és orvostudományi alkalmazások:

- ▶ Hatóanyag transzport
- ▶ Új terápiák es hatóanyagok
- ▶ In-vivo diagnosztika
- ▶ In-vitro diagnosztika
- ▶ Orvosi implantátumok és bioanyagok

PFIZER ÉS MODERNA COVID19 ELLENI OLTÓANYAG

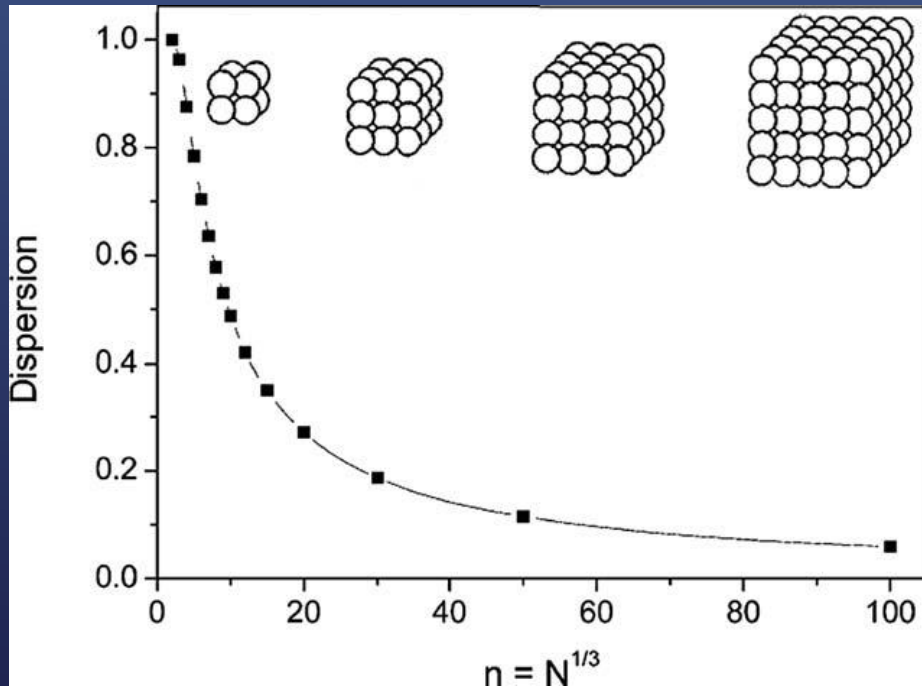

- ▶ Lehetővé teszi az mRNS sejtbe való bejuttatását
- ▶ Növeli az intracelluláris stabilitást
- ▶ Növeli a biológiai hatást
- ▶ Nem jut el a sejtmagig

MIÉRT MÁΣ A NANOTECHNOLÓGIA VILÁGA?

Nanoanyagokra jellemző tulajdonságok

- ▶ Nanorészecskék nagy felület/térfogat aránya
- ▶ Kvantum hatás:
  - ▶ Optikai tulajdonságok
  - ▶ Termikus és elektromos vezetés
  - ▶ Mágneses tulajdonságok
  - ▶ Termodinamikai tulajdonságok

A fizikus szemével:

A nanoanyagokat alkotó atomok döntő többsége felületi atomnak tekinthető.

Diszperzitási fok: A felületi atomok és a részecskét alkotó összes atom számának aránya.

Kocka alakú részecske esetében:

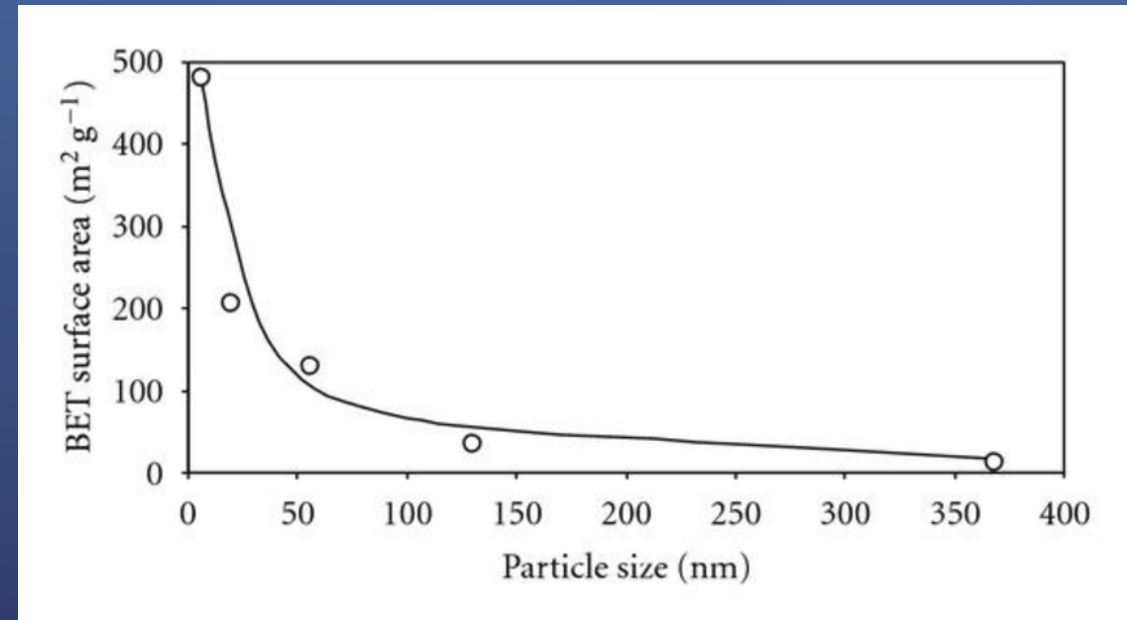
- n a kocka élében lévő atomok száma,
- $N=n^3$, a kockát alkotó atomok száma

$$F = \frac{6n^2 - 12n + 8}{n^3} = \frac{6}{N^{1/3}} \left(1 - \frac{2}{N^{1/3}} + \frac{8}{6N^{2/3}} \right) \approx \frac{6}{N^{1/3}}$$

MIÉRT MÁΣ A NANOTECHNOLÓGIA VILÁGA?

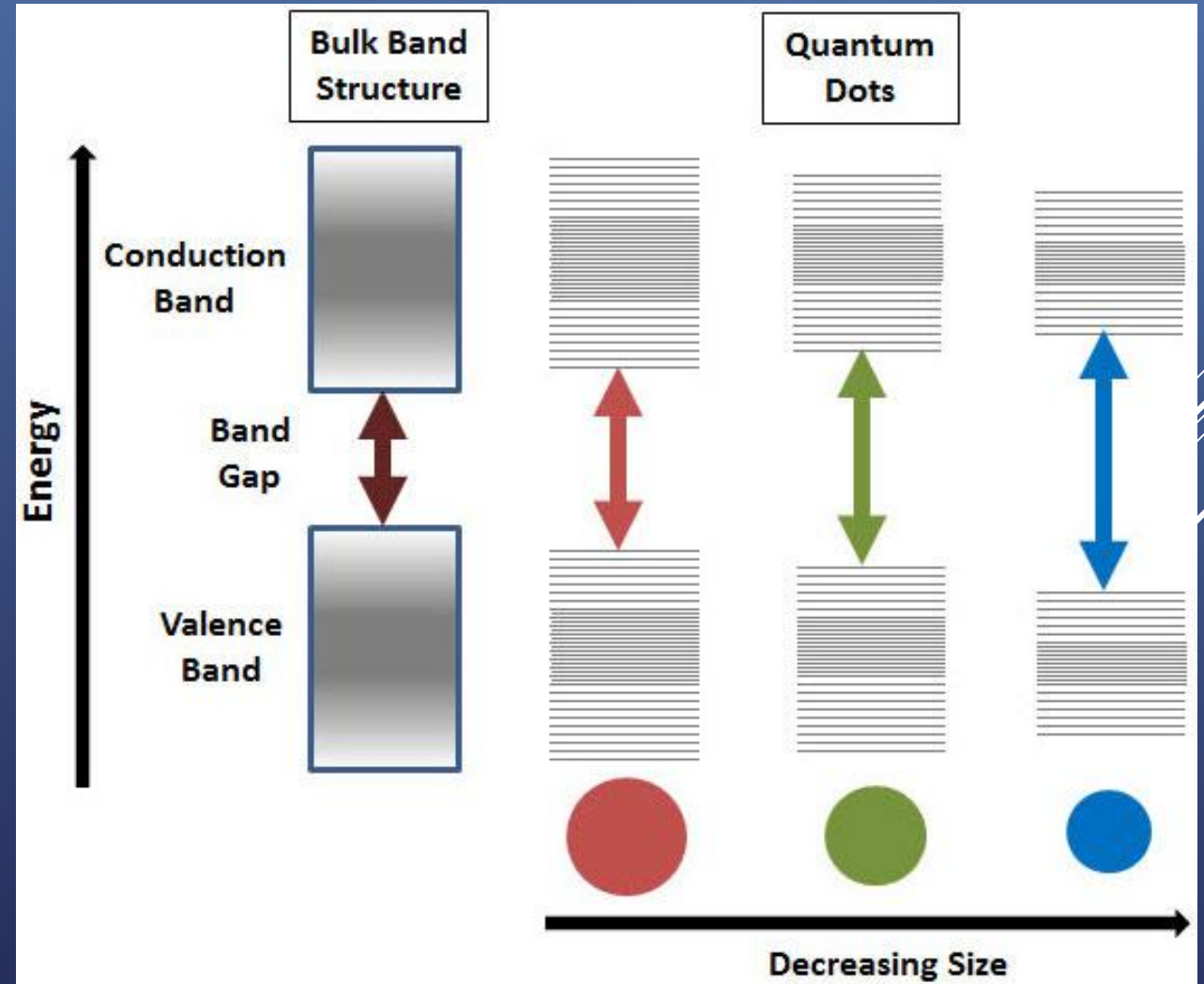
- ▶ A lineáris méretek csökkenésével a térfogat, és ezzel együtt a tömeg/súly is a harmadik hatvánnyal csökken
- ▶ A lineáris méretek csökkentésével a felület négyzetesen, azaz a térfogathoz képest egy hatványkitevővel kisebb mértékben csökken. Tehát a kisebb objektum, eszköz vagy szerkezet viszonylag nagy felületű lesz.
  - ▶ kisebb szerkezet relatíve nagyobb teljesítményre képes → a relatíve nagyobb felület miatt jobbak a hűtési viszonyok
  - ▶ dominánssá válnak a felületi hatások
- ▶ A lineáris méretek csökkenésével a rendszer sajátfrekvenciája növekszik → kisebb rendszer gyorsabb működésre képes.
- ▶ A lineáris méretek csökkenésével a kapacitások (elektromos-, hő-) is csökkennek → gyorsabb működés.
- ▶ A lineáris méretek csökkenésével eddig figyelmen kívül hagyott fizikai törvények kerülnek előtérbe. Pl. felületi feszültség, vagy kvantummechanikai (méret-) hatások

KVANTUM DOTOK

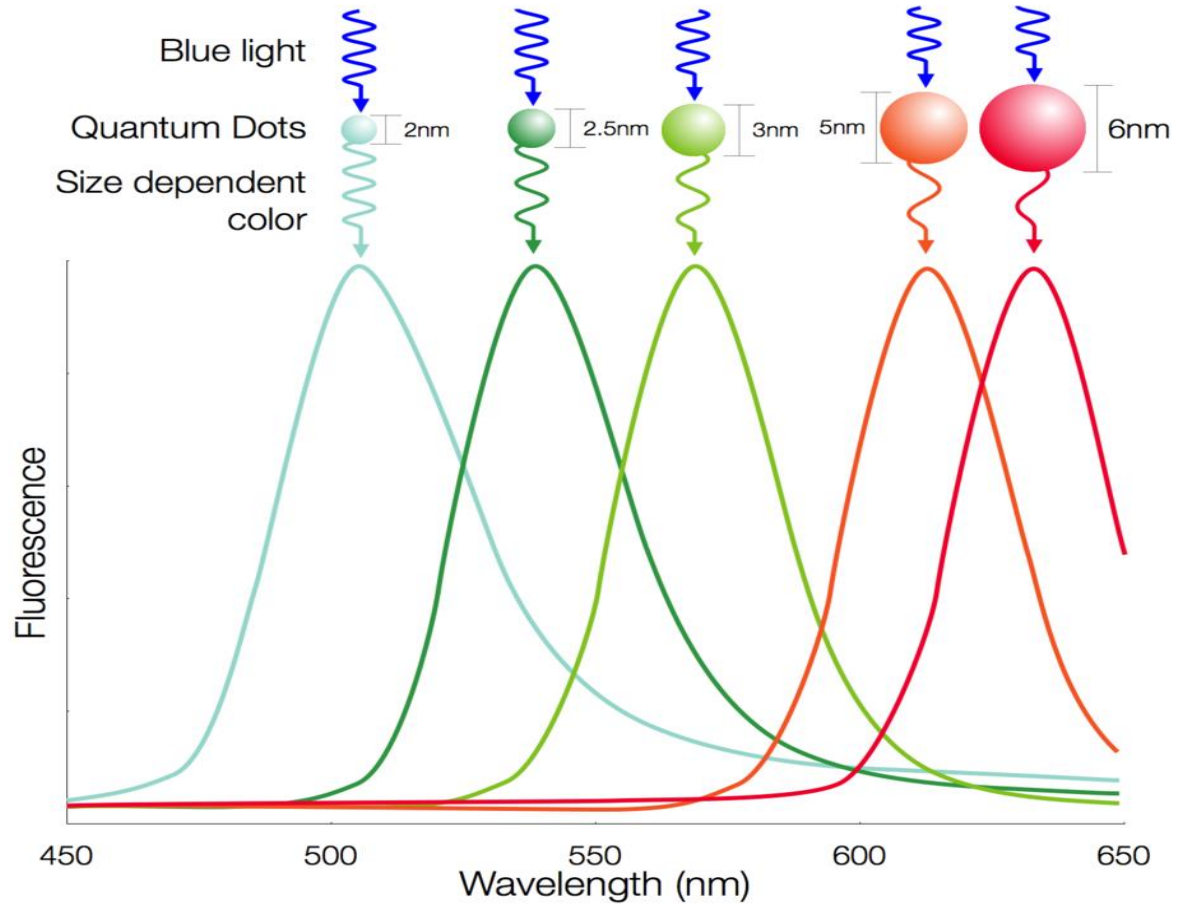
Az ún. "kvantum dotok" (*Quantum dots, QD*) 1-10 nm nagyságú nanorészecskék, amelyek félvezető, egyedi optikai és fotokémiai tulajdonságokkal rendelkeznek.

A méretüktől függően a QD-k, azonos hullámhosszokon gerjesztve, más-más színben világítanak.

KVANTUM DOTOK

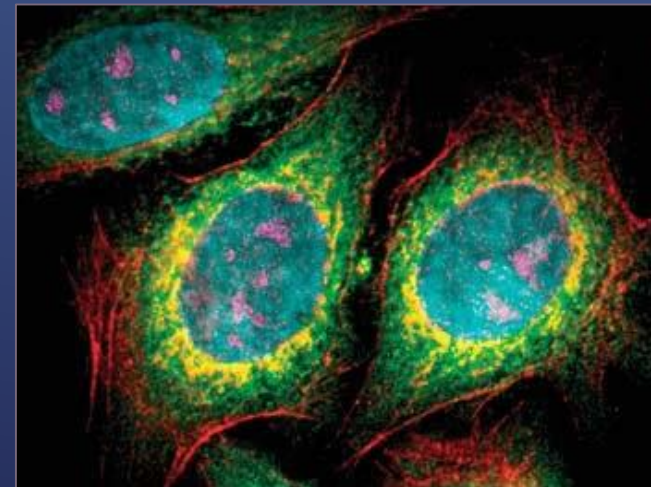
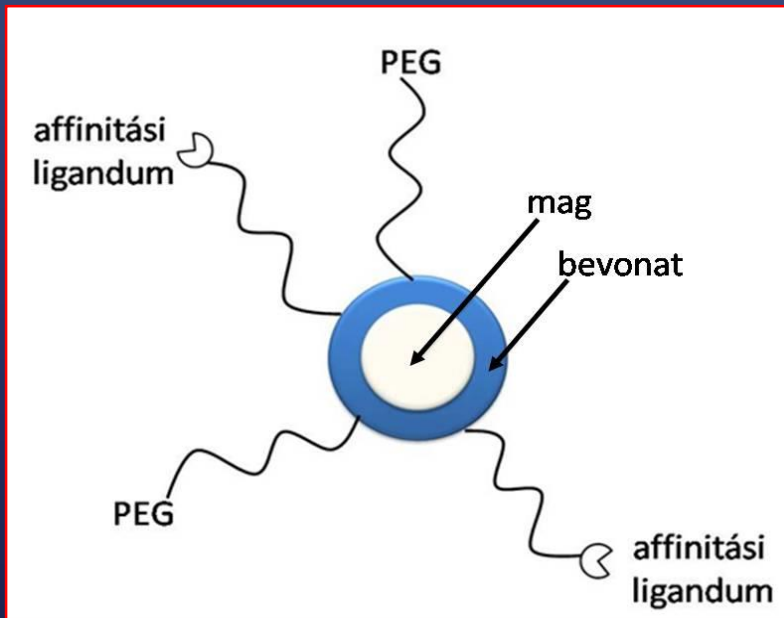
Quantum Dot Size and Color

KVANTUM DOTOK

Élet-és orvostudományi alkalmazások

- ▶ *in vitro* képalkotás (sejtek, szövetek vizsgálata, sejtorganellumok, sejt membrán kutatása)
- ▶ *in vivo* célzott hatás (daganatos sejtek, szövetek, szervek gyors és korai felismerése, elérése, ezáltal gyógyszeres terápiája),
- ▶ bioanalitikai, biofarmáciai vizsgálatok (fluoreszcens aktivitás alapján),
- ▶ érzékeny bioszenzorok kifejlesztése (hő, pH, ion...)

Fémkelátok, mint kontrasztanyagok alkalmazása

GYÓGYSZERHORDOZÓ NANORENDSZEREK

Nanokristályok

Nanokapszulák

Pickering emulziók

Nanorészecskék

Nanoemulziók

Gyógyszerhordozó nanorészecskék

Polimer konjugátumok

Polimer alapú gyógyszerhordozó rendszerek

Polimer nanorészecskék

Dendimerek

Liposzómák

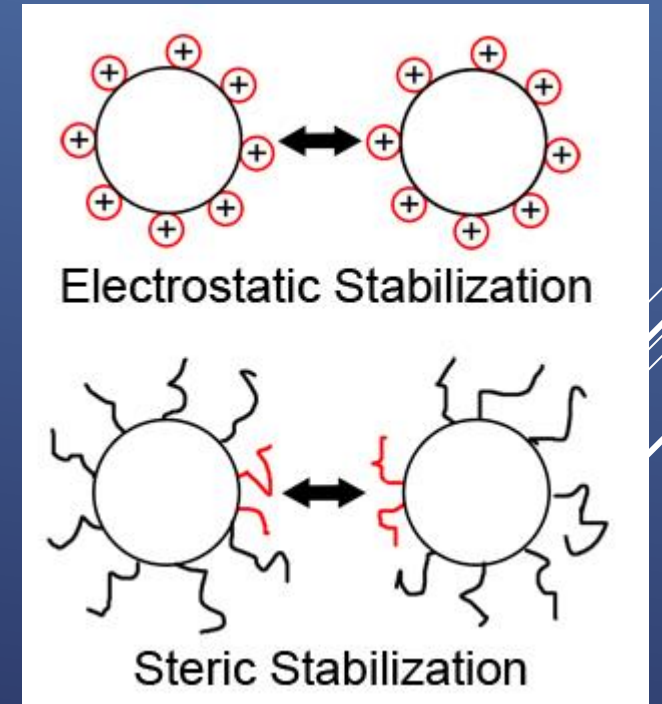
Lipid alapú gyógyszerhordozó rendszerek

Nioszómák

Szilárd lipid nanorészecskék

NANOKRISTÁLYOK

- ▶ Kristálynak nevezzük azokat a szilárd anyagokat, amelyekben az atomok, ionok vagy molekulák határozott rendeződéssel térrácsban helyezkednek el.
- ▶ **A hatóanyag nanokristályok 98-99%-ban tartalmaznak hatóanyagot, 1-2%-ban segédanyagot → stabilizálás, aggregáció megakadályozása.**
- ▶ Stabilizálás:
  - ▶ Elektrosztatikus (elektrolitok, megfelelő pH, ionos felületaktív anyagok) → $-30 \text{ mV} \leq \zeta \leq +30 \text{ mV}$
  - ▶ Szférikus (nemionos felületaktív anyagok, makromolekulák)
- ▶ Rossz vízoldhatóságú és/vagy alacsony biohasznosulású HA formulálására: **nanolizálás → megnövekedett fajlagos felület → nagyobb oldódási sebesség**

NANOKRISTÁLYOK

Noyes-Whitney egyenlet

$$\frac{dm}{dt} = A \frac{D}{d} (C_s - C_b)$$

m = hatóanyag tömeg

t = idő

A = fajlagos felület

D = diffúziós együtható

d = felületi határréteg vastagság

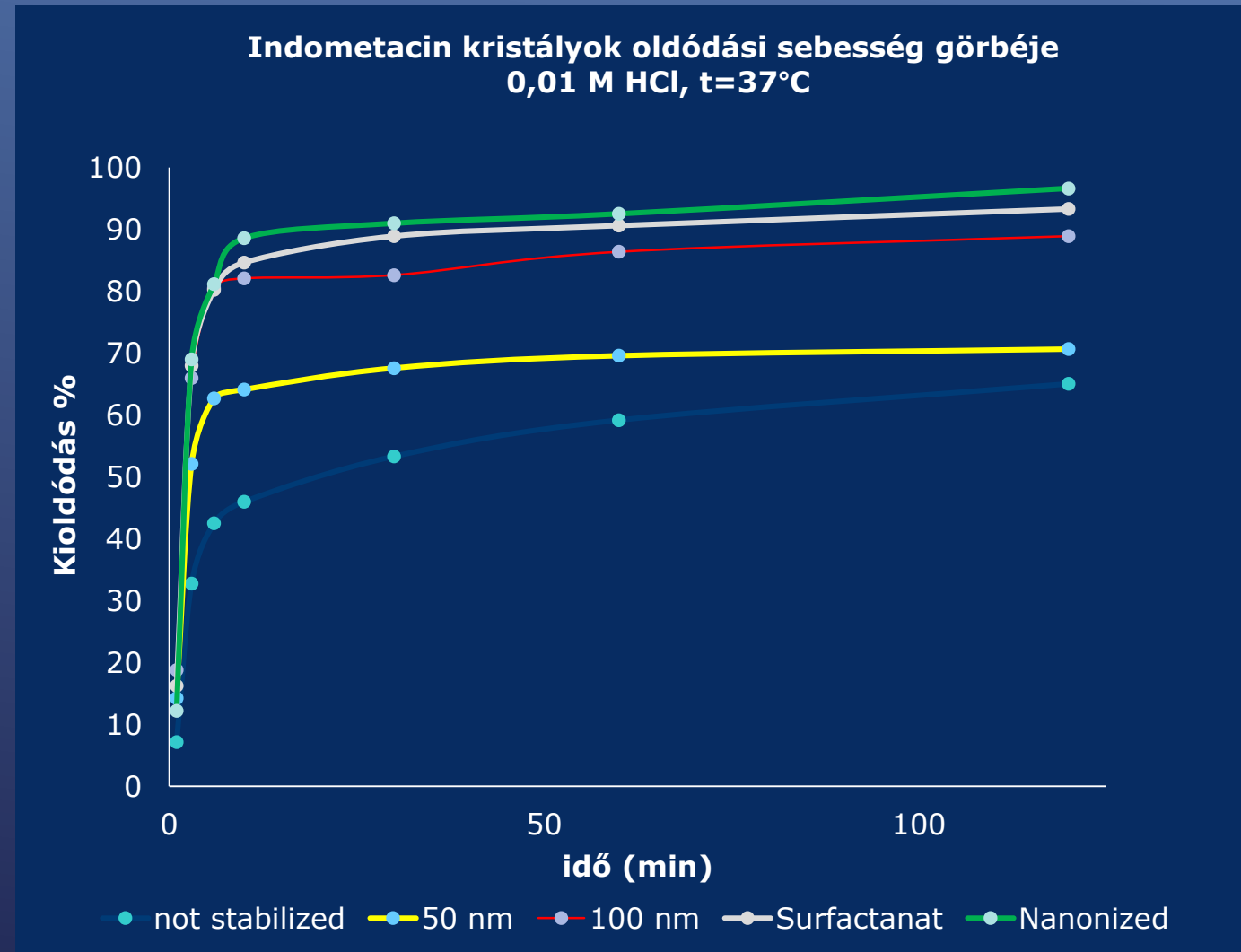
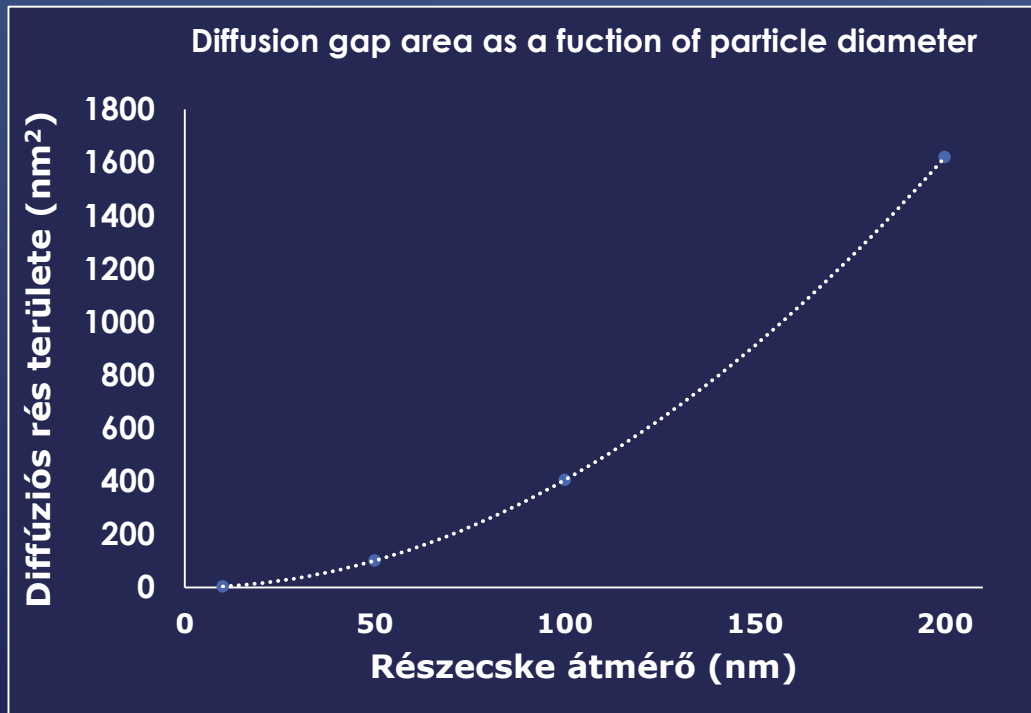
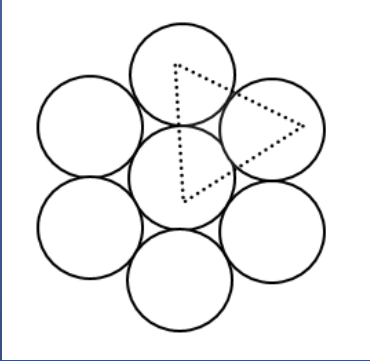
C_s = felületi koncentráció

C_b = oldat koncentráció

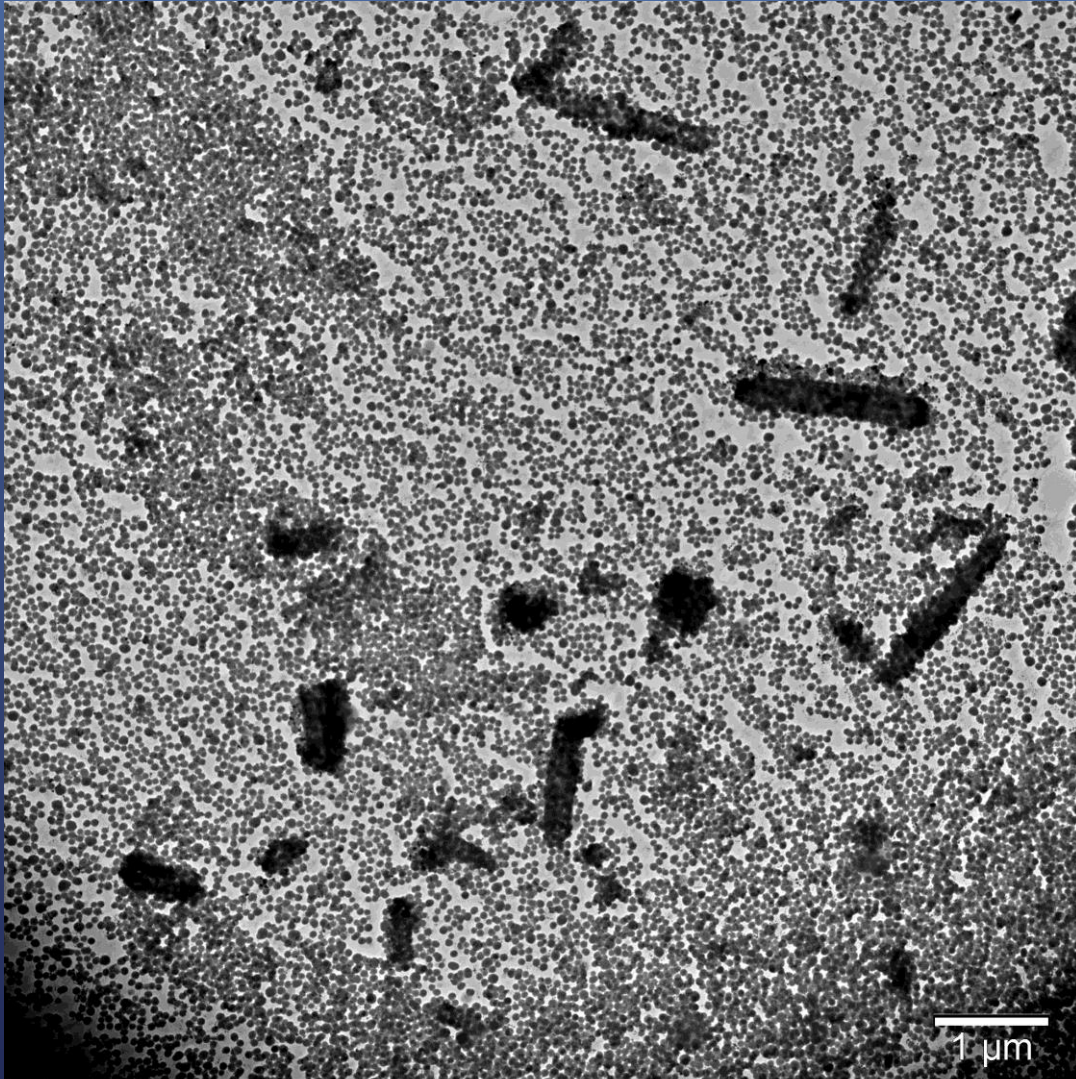
NANOKRISTÁLYOK

- ▶ Oldódási sebesség befolyásolása nanorészecskék felületi adszorpciója által

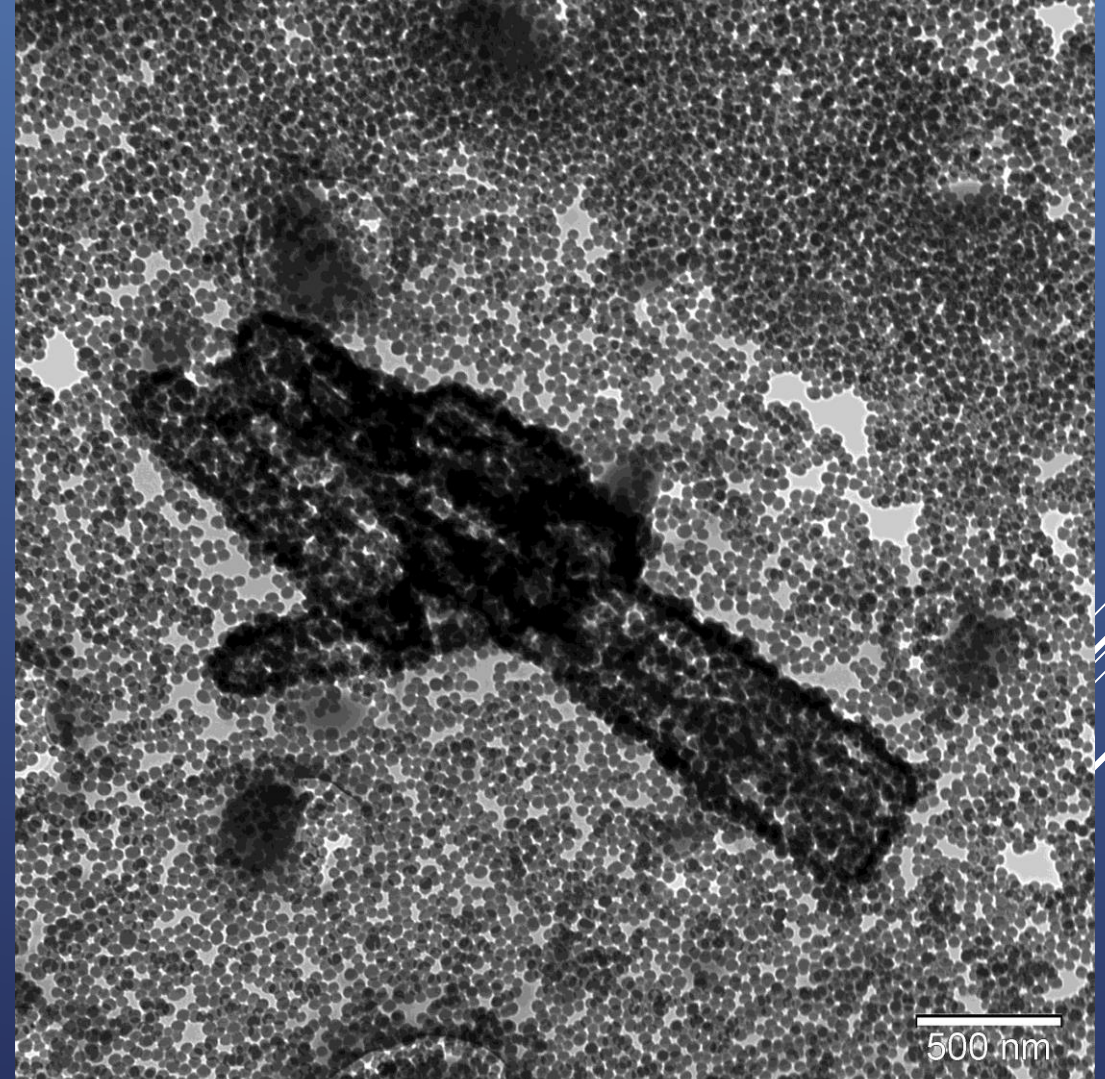

NANOKRISTÁLYOK

Microscope	Accelerating Voltage	Magnification	Scale Bar
JEM-1200EX II	80 kV	15000 x	— 2 μm —

Microscope	Accelerating Voltage	Magnification	Scale Bar
JEM-1200EX II	80 kV	40000 x	— 500 nm —

NANOKRISTÁLYOK ELŐÁLLÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

Top-down technológiák

- ▶ Nedves őrlés
- ▶ Nagynyomású homogenizálás
- ▶ Mikrofluidizáció
- ▶ NanoCrystals®
- ▶ Dissocubes™
- ▶ Nanopure™

- ▶ Nagyléptékben megvalósítható
- ▶ Jól reprodukálható

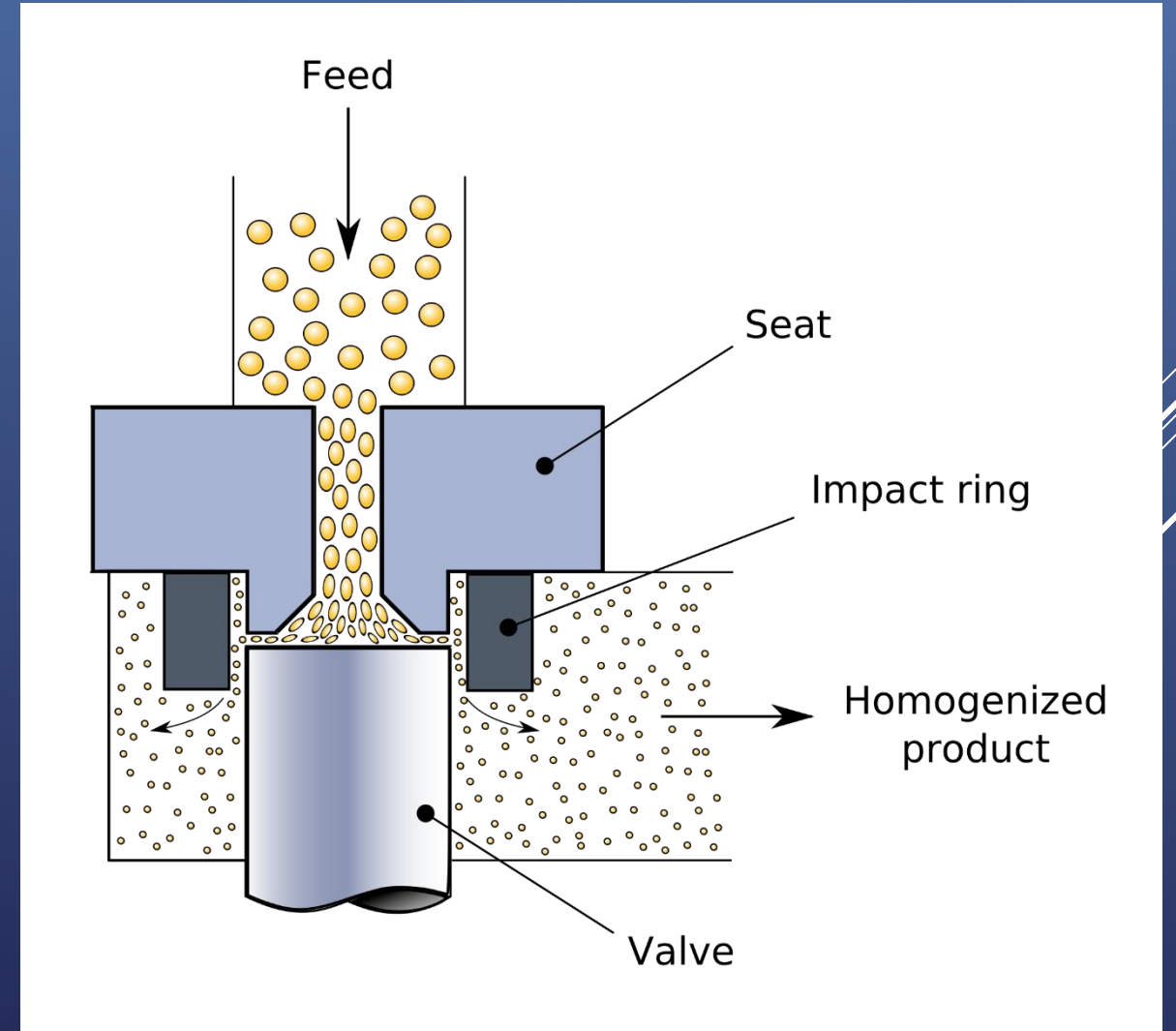
Bottom-up technológiák

- ▶ Nanoprecipitáció
  - ▶ Porlasztva szárítás
  - ▶ Szuperkritikus folyadékkal történő szárítás
  - ▶ Kriogén szárítás
-

NANOKRISTÁLYOK ELŐÁLLÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

Nagynyomású homogenizátor

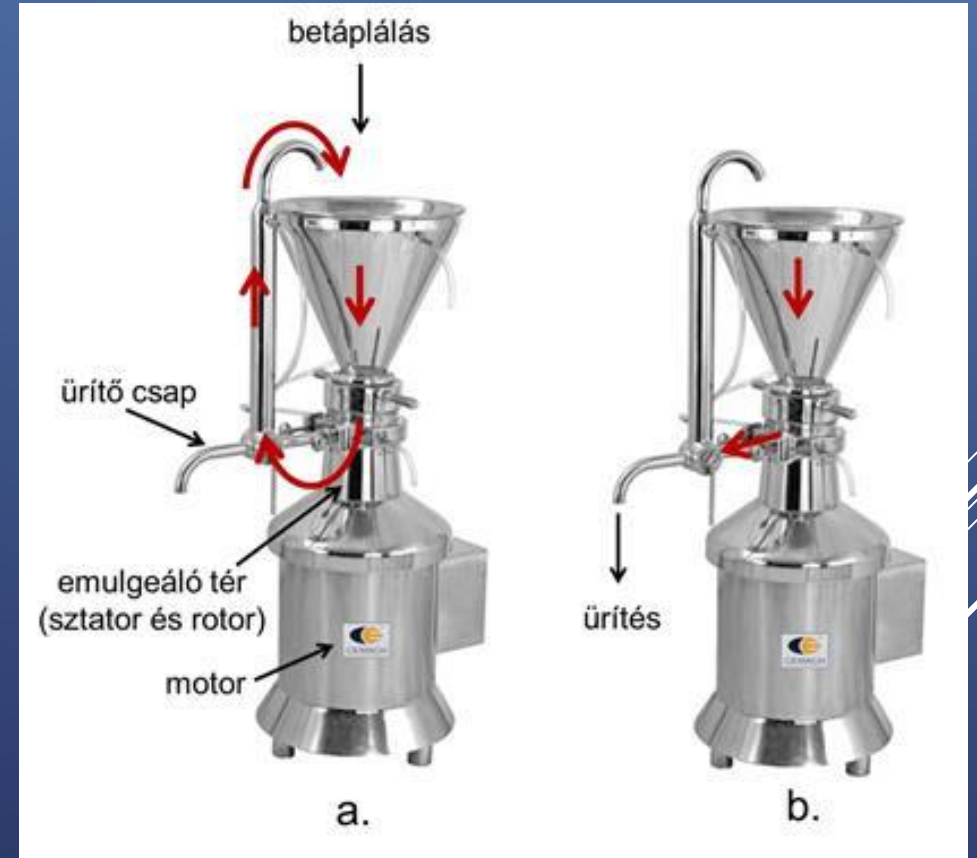
- ▶ Elsősorban vízben nehezen oldódó HA nanolizálása
- ▶ Vizes közeg, nem igényel szerves oldószereket
- ▶ $p=100-1700$ bar
- ▶ Léptéknövelés megoldott

- ▶ Hátrányok:
  - ▶ Hőérzékeny anyagok nanolizálása nem alkalmas
  - ▶ Idő- és energiaigényes folyamat
  - ▶ kristályhibák

NANOKRISTÁLYOK ELŐÁLLÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

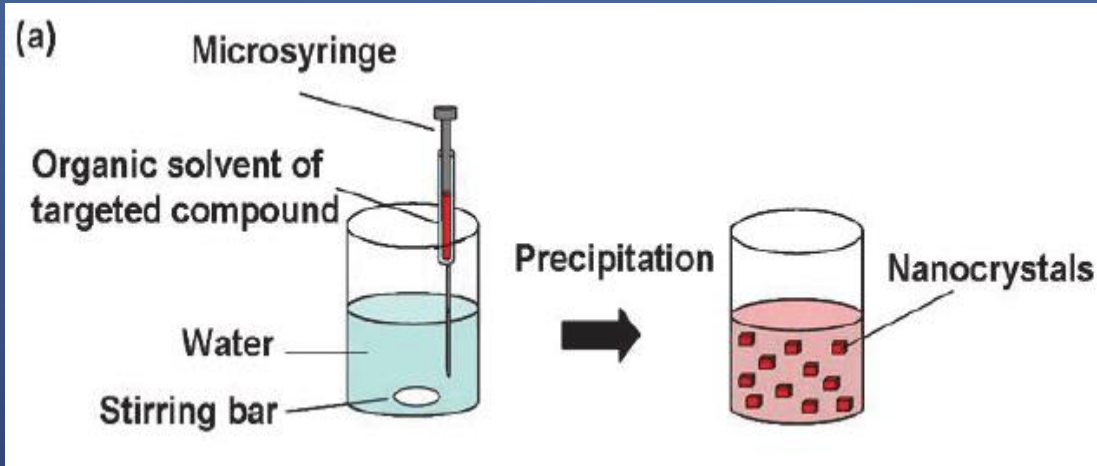
Nedves őrlés

- ▶ Vizes közeg, nem igényel szerves oldószereket
- ▶ Felületaktív anyagok alkalmazása segédanyagként
- ▶ Végtermék: nanoszuszpenzió → granulálás/pelletezés/fagyasztva szárítás/mátrixképző anyagokkal tablettá
- ▶ Léptéknövelés megoldott
- ▶ Hátrányok:
  - ▶ Hőérzékeny anyagok nanolizálása nem alkalmas
  - ▶ kristályhibák

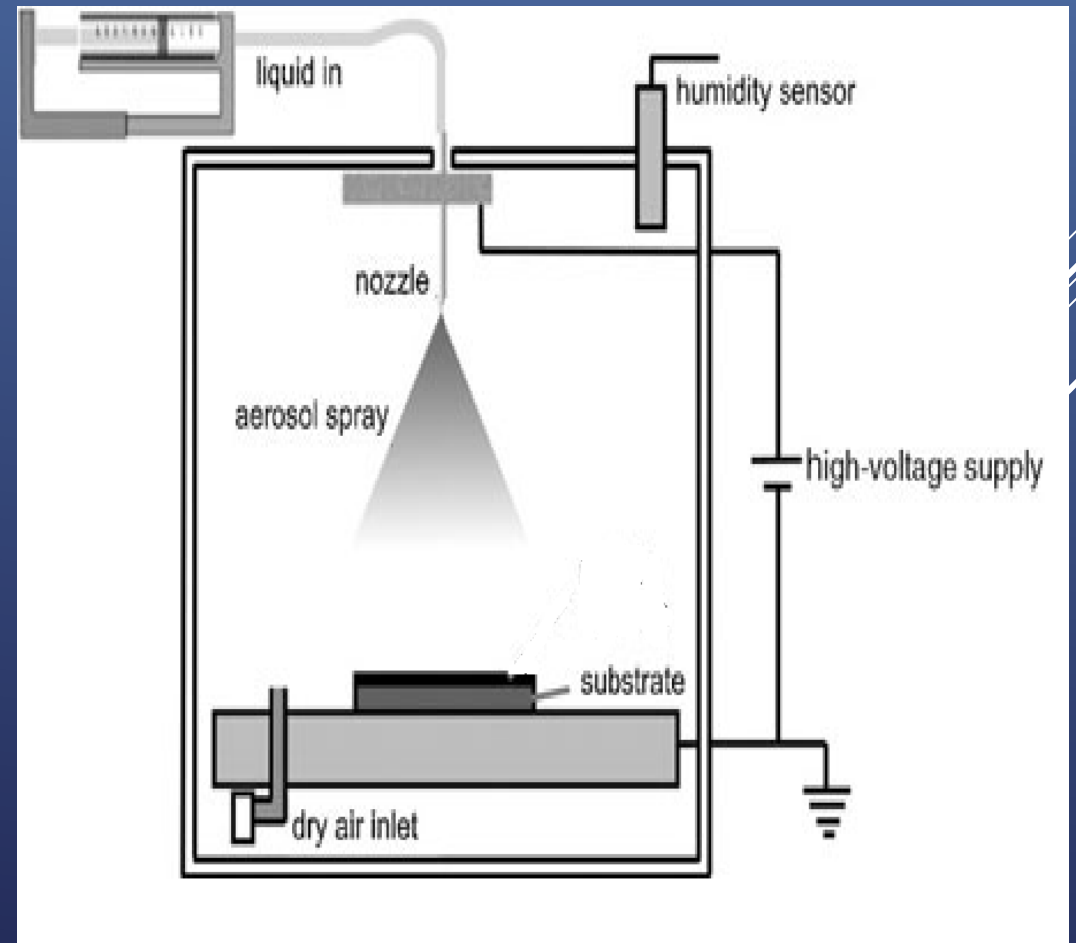

NANOKRISTÁLYOK ELŐÁLLÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

Nanoprecipitáció

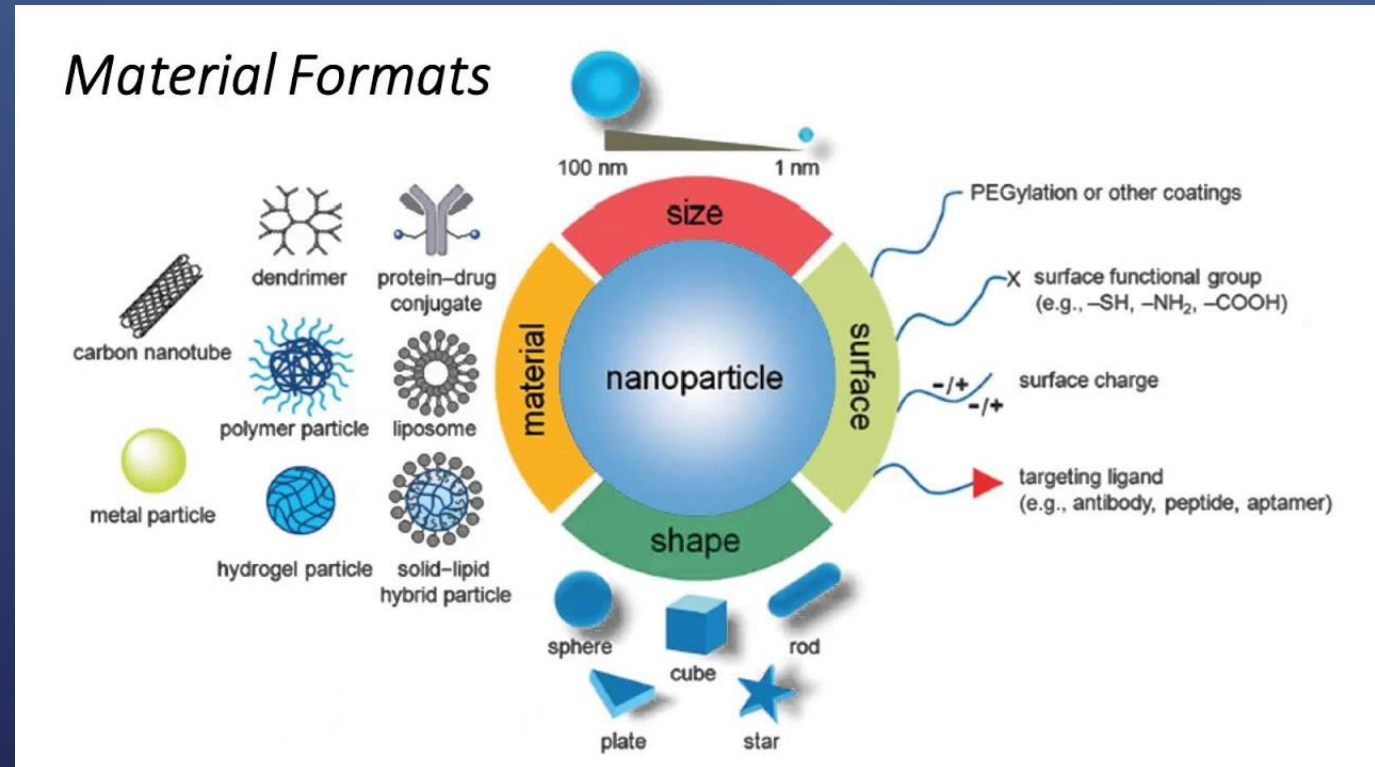
Porlasztás

NANORÉSZECSKÉK

- ▶ 1-500 nm mérettartomány
- ▶ Célzott HA leadású rendszerek
  - ▶ HA csapdázása
  - ▶ HA felületi adszorpciója
  - ▶ Felületi funkcionálizálás
- ▶ Szabályozott HA leadású rendszerek
  - ▶ Diffúziós rés méretének szabályozása
  - ▶ Rétegek kialakítása

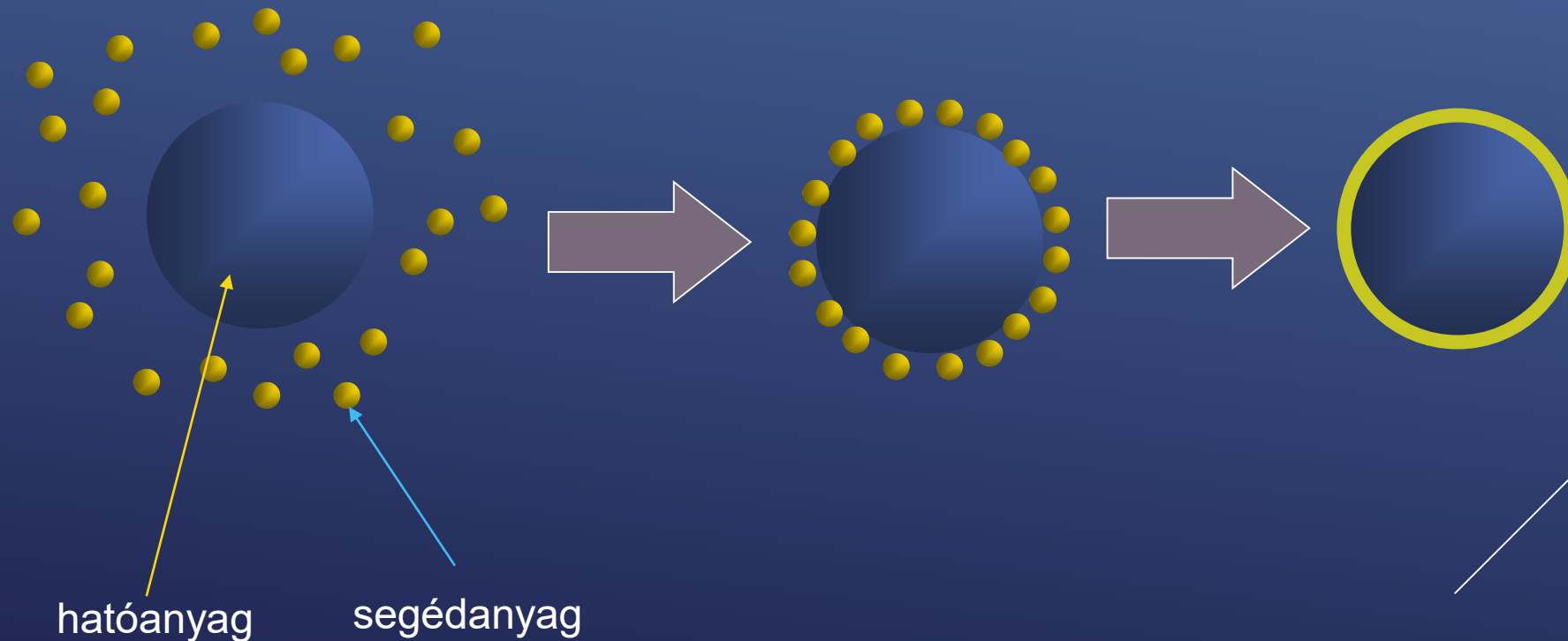
- ▶ Biológiailag kompatibilis alapanyagokból
  - ▶ Polimerek
  - ▶ Poliszacharidok
  - ▶ Lipidek

NANOKAPSZULÁK

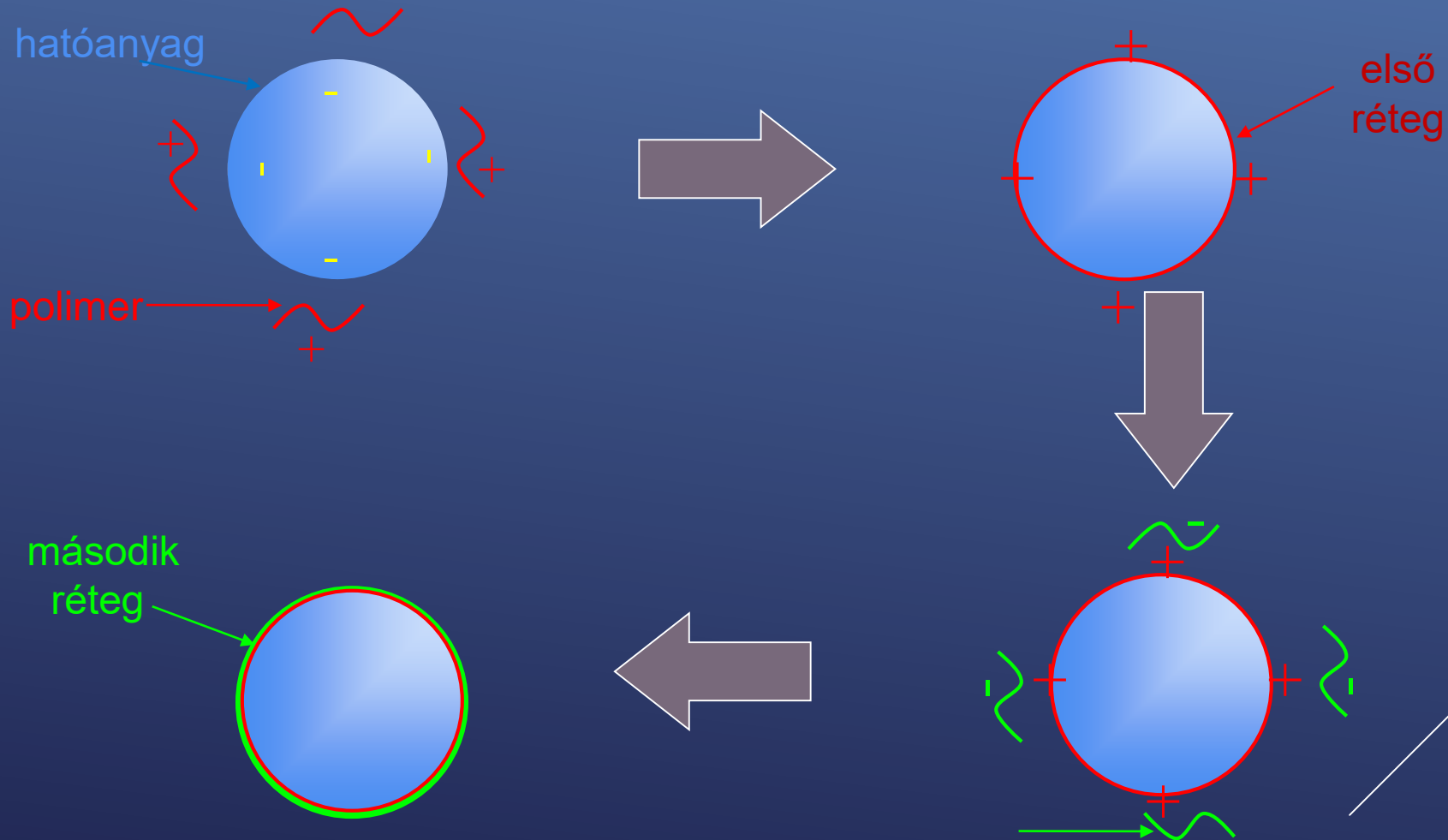
A hatóanyag részecskék felületén fizikai vagy kémia úton létrehozott bevonattal rendelkező, többnyire szférikus nanorészecskék.

- ▶ Előállításuk: segédanyag adszorpció a hordozó felületén

NANOKAPSZULÁK

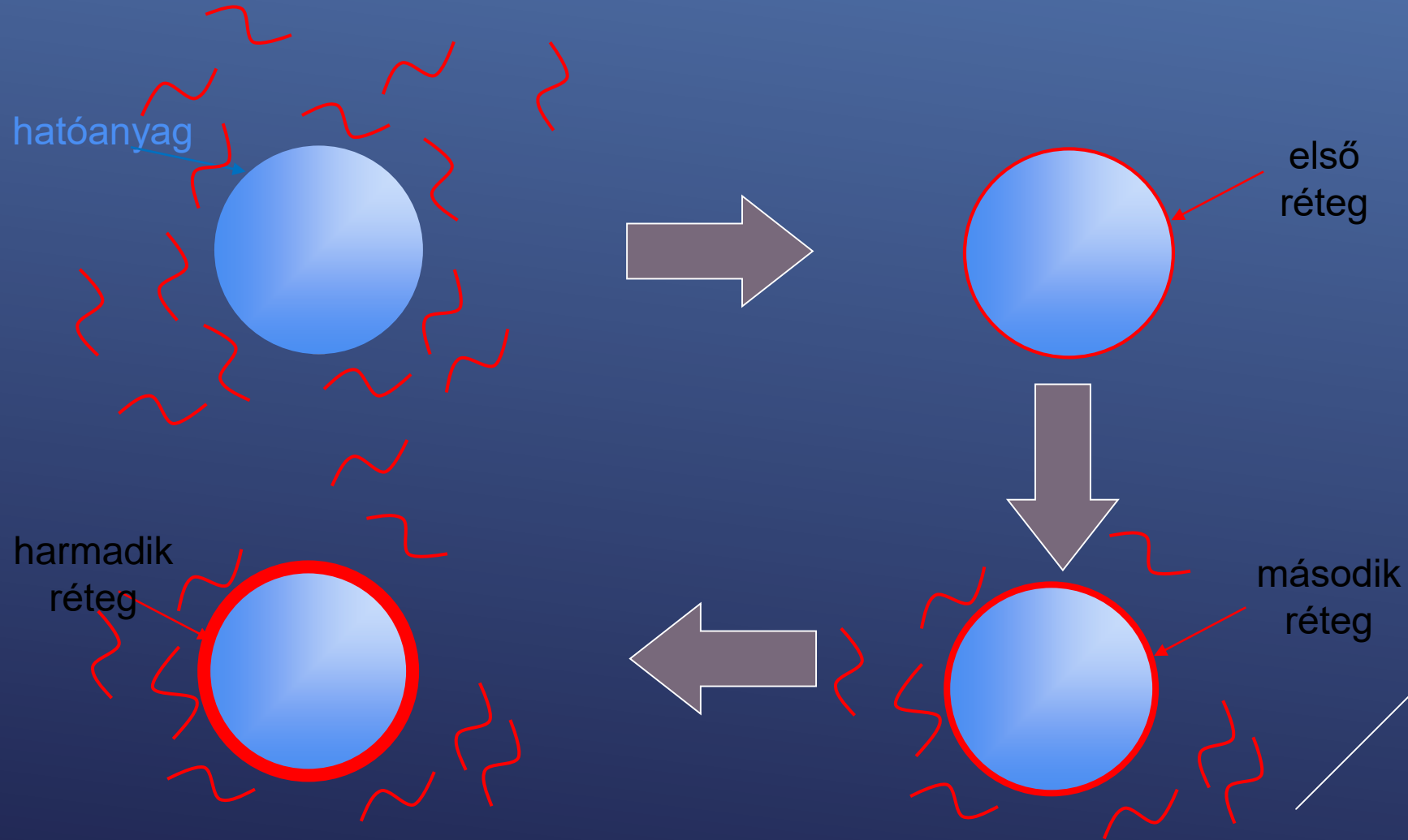
- ▶ Előállításuk: elektrosztatikus rétegezés a hatóanyag felületén

NANOKAPSZULÁK

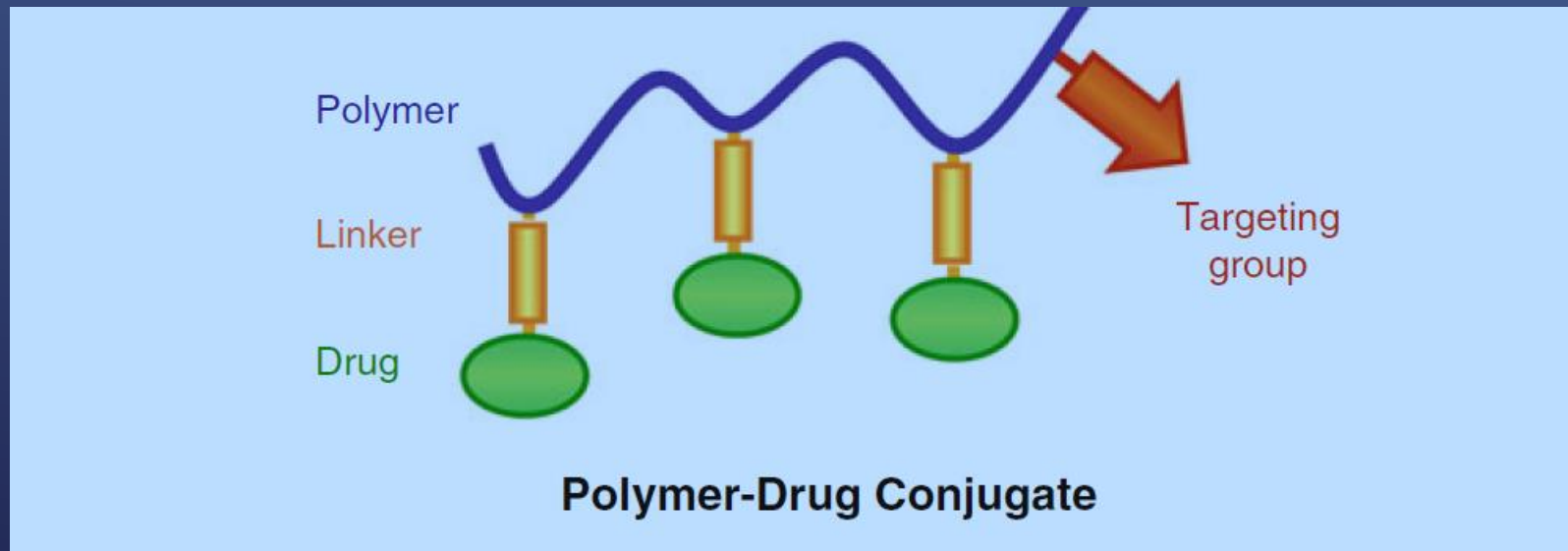
- ▶ Előállításuk: határfelületi polimerizációval

POLIMER KONJUGÁTUMOK

A hordozó makromolekulához a hatóanyag kémiai úton kötődik.

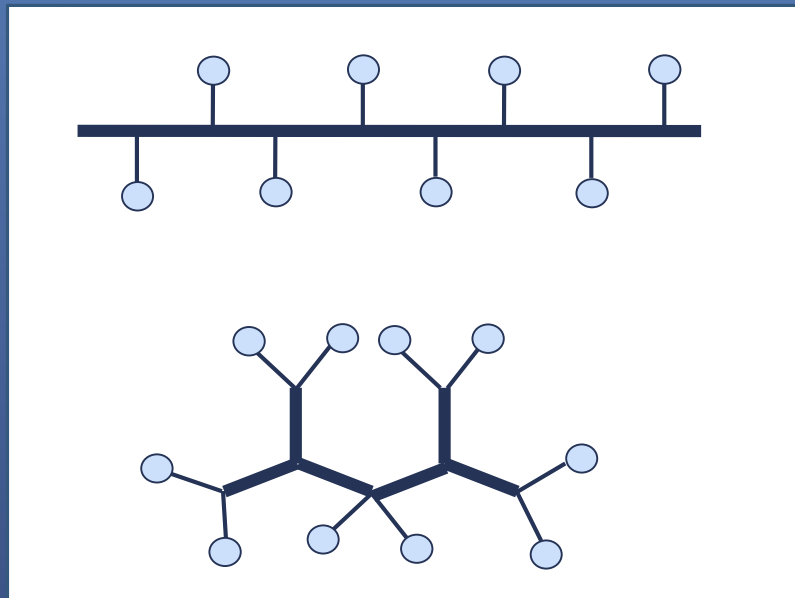
- ▶ meghosszabbodott keringési idő
- ▶ egyenletes eloszlás
- ▶ szelektív hatóanyag kibocsátás

POLIMER KONJUGÁTUMOK

Főbb típusaik belső szerkezetük alapján:

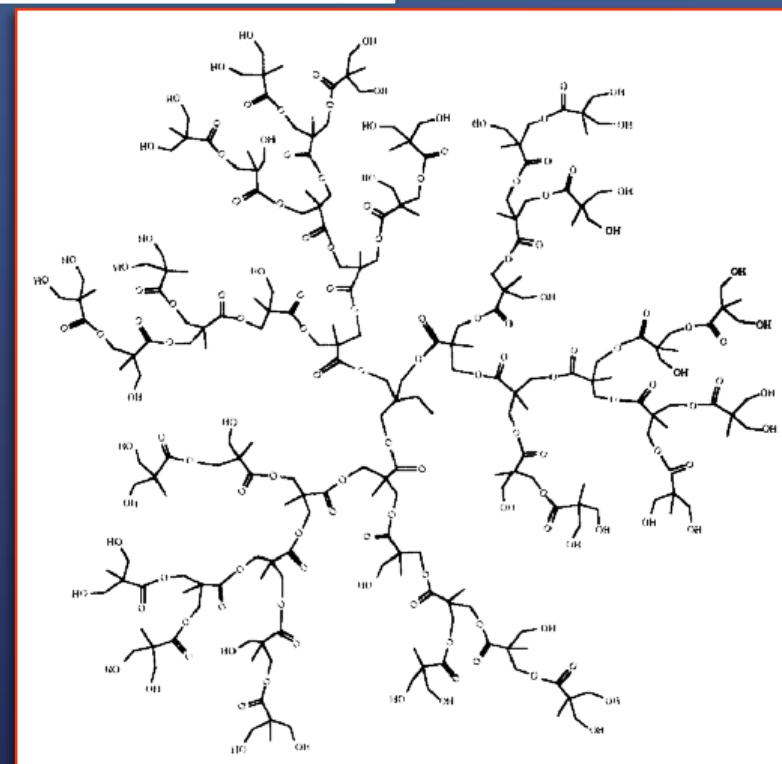
- ▶ egyenes láncú
- ▶ elágazó láncú

A hordozó makromolekulák eredetűek szerint lehetnek:

- ▶ természetes
- ▶ mesterséges
  - ▶ félszintetikus
  - ▶ szintetikus

Elágazó
felépítésű,
szférikus
rendszerek

POLIMER KONJUGÁTUMOK TULAJDONSÁGAI

Molekulatömeg $>10^4$

Előállításuk: poliaddícióval, polikondenzációval

A monomerek periodikus ismétlődése szerint lehetnek

Homopolimerek: -A-A-A-A-A-

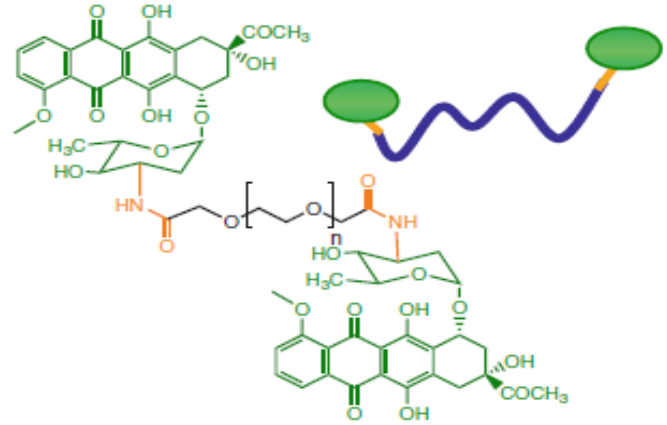
Heteropolimerek: -A-A-B-A-A-B-B-B-A-

Blokk polimerek: -A-A-A-A-B-B-B-B-

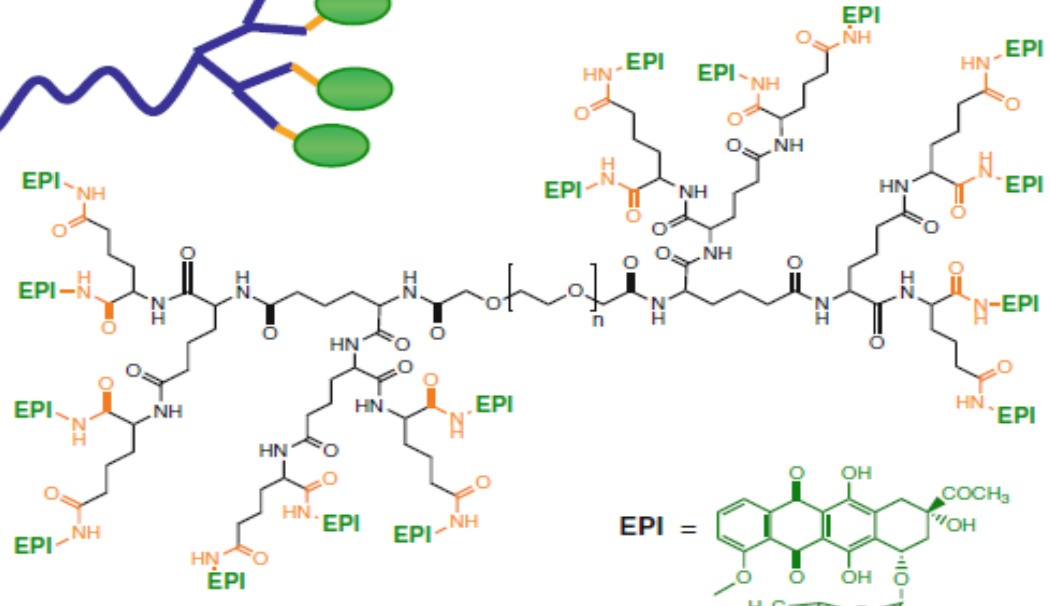
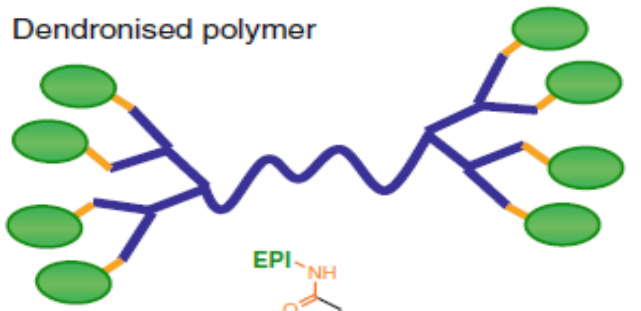
a
Terminal conjugation

Linear polymer

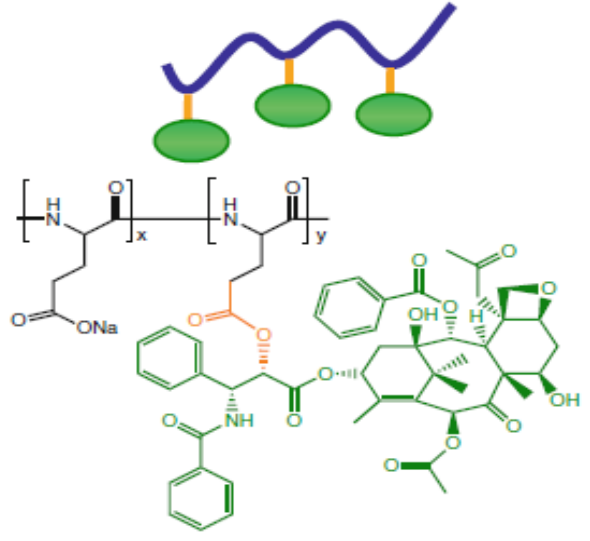
Linear PEG-epirubicin

Dendronised polymer

Dendritic PEG-epirubicin

b
Pendant chain conjugation

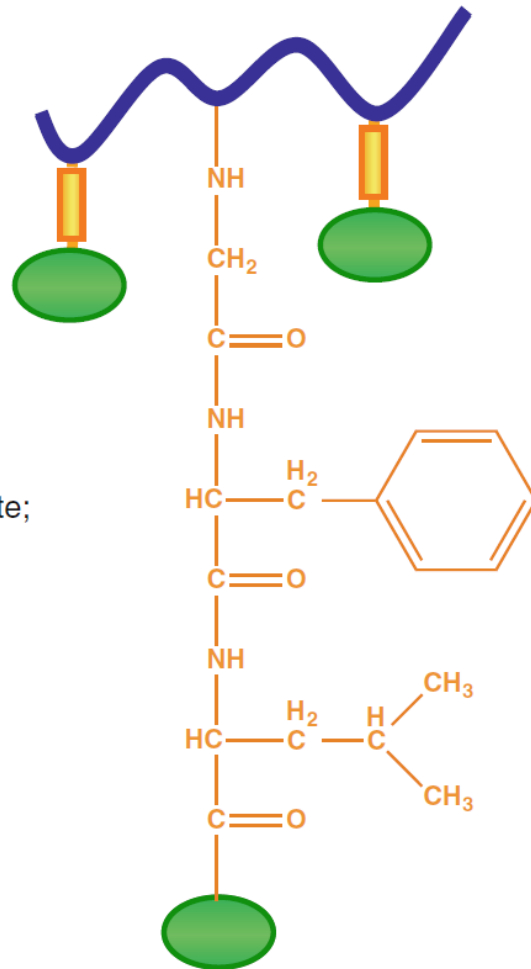

PGA-paclitaxel

Polymer

Linker

Drug

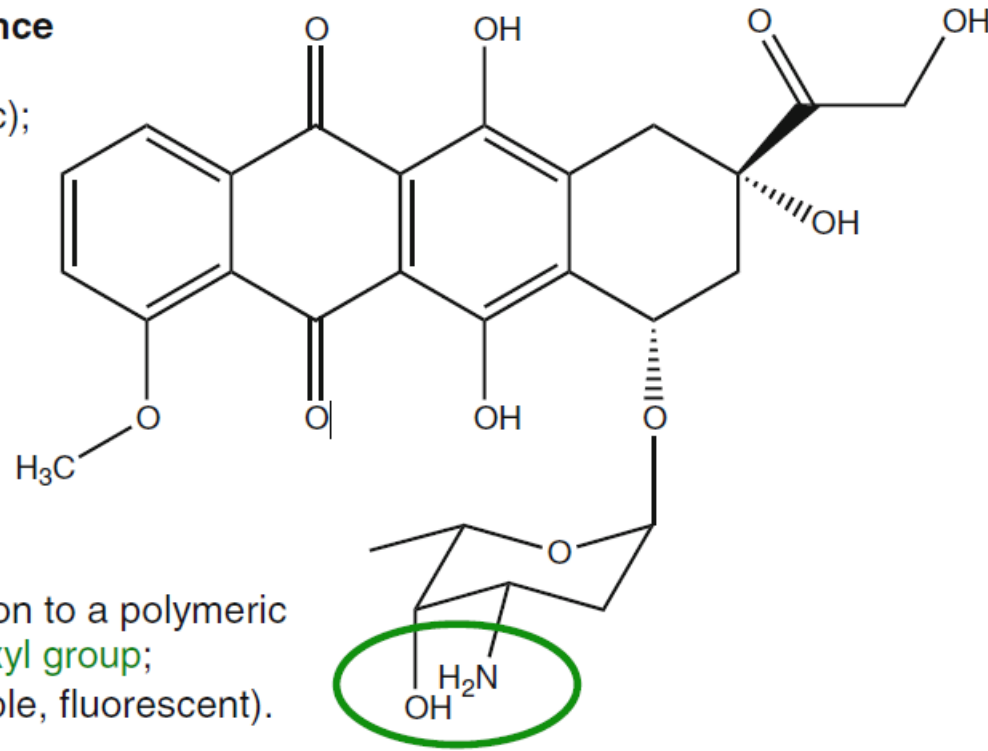

Biological behaviour:

- Degradable at the target site;
- Stable in blood.

Therapeutic applications and performance

- Used in cancer treatment;
- Non-selective (doxorubicin is cardiotoxic);
- Potent.

Chemical features

- Functional group(s) that allow conjugation to a polymeric carrier: **primary amino group and hydroxyl group**;
- Detectable for characterization (UV visible, fluorescent).

Physico-chemical characteristics

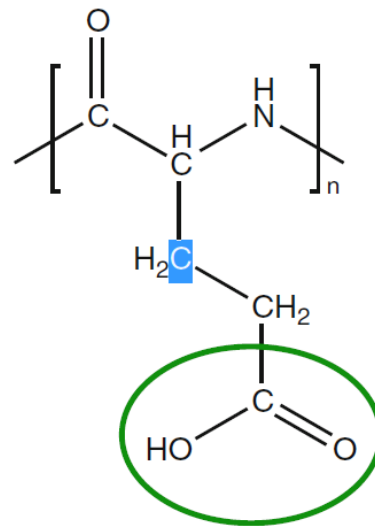
- Solubility in water;
- High molecular weight;

Biological behaviour

- Biodegradability: breaks down into smaller fragments in the body;
- Non toxic;
- Non immunogenic.

Chemical structure

Conjugation sites: one **carboxyl group** per monomer (high loading capacity).

Poliglutamin sav

POLIMER KONJUGÁTUMOK

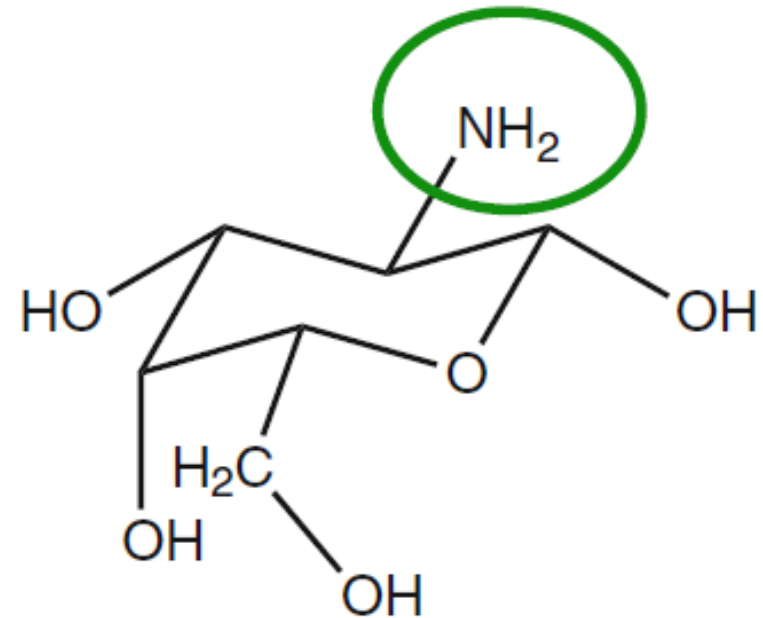
Szövet szelektív funkciós csoport alkalmazás

Biological behaviour:

Tissue-specific (binds selectively to the hepatocyte galactose receptor, liver-specific);

Chemical features

Functional group that allows conjugation to a polymeric carrier (**primary amino group**).

POLIMER KONJUGÁTUMOK

Kombinált terápia

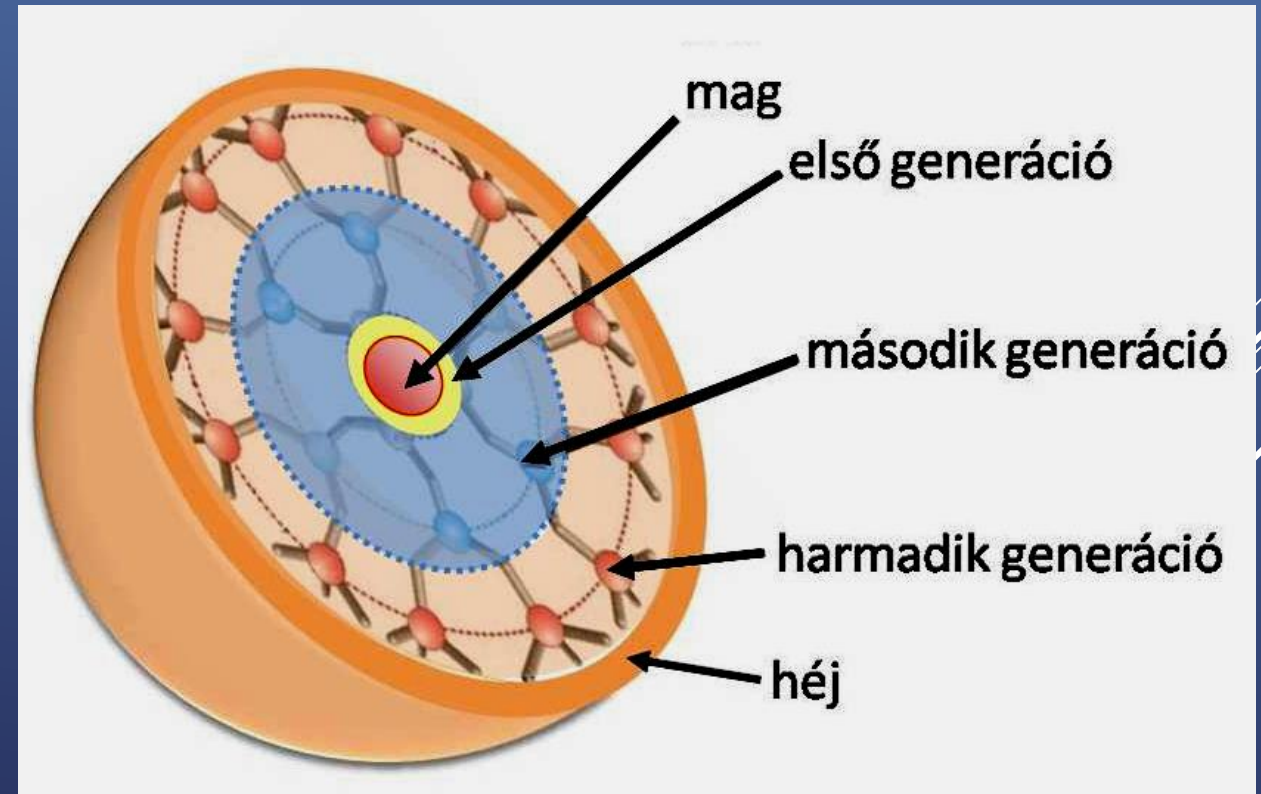
Conjugate	Type of combination	Reference
HPMA copolymer- doxorubicin- aminoglutethimide	Chemotherapy; Endocrine therapy	Vicent et al. (2005), Greco et al. (2007)
PEG-NO-epirubicin	Chemotherapy; cardioprotective agent.	Pasut et al. (2009), Santucci et al. (2006)
HPMA copolymer- TNP470-alendronate	Antiangiogenic agent; bisphospho- nate drug.	Segal et al. (2009)
HPMA copolymer- paclitaxel-alendronate	Chemotherapy; biphosphonate drug.	Miller et al. (2011)
HPMA copolymer- doxorubicin-dexamethasone	Chemotherapy; anti-inflammatory and anti-proliferative agent	Kostkova et al. (2011)
PEG-paclitaxel-alendronate	Chemotherapy; biphosphonate drug.	Clementi et al. (2011)

DENDRIMEREK

A dendrimerek speciális, szintetikus makromolekulák, amelyek egy központi magból kiinduló, térben elágazó, ismétlődő egységekből épülnek fel.

Az elágazási pontok, a terminális funkciós csoportok, és a molekula belsejében kialakult üregek teszik lehetővé a széleskörű gyógyszerészeti felhasználását.

Tulajdonságaikat a makromolekulák felületi, láncvégi funkciós csoportjai határozzák meg.

DENDRIMEREK ELŐÁLLÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

Divergens módszer

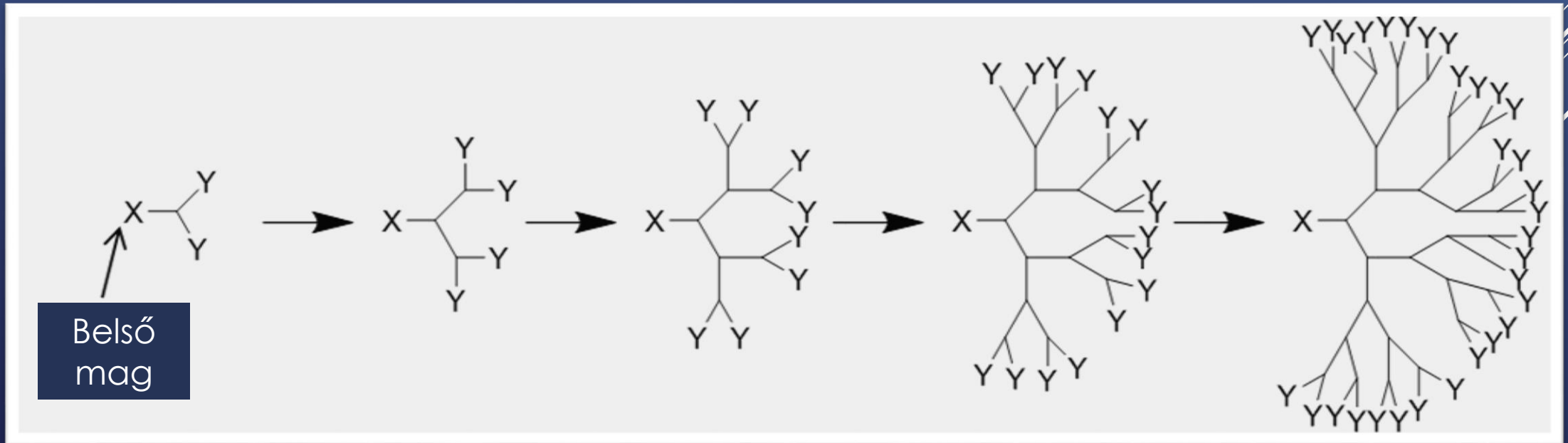
- Szintézis a magtól indul a periféria felé
- A központi molekula, azaz dendrimer-mag reakcióba lép olyan monomer molekulákkal melyek egy reaktív és két védett csoportot tartalmaznak, így jön létre az első generációs dendrimer
- majd az így kialakult periférián levő funkciós csoportok reakcióba lép újra a monomerekkel, a reakció lépést a kívánt generáció eléréséig ismétlik

A módszer előnyei:

- Nagy mennyiségű dendrimer állítható elő

A módszer hátrányai:

- csoportok melléreakciói → szerkezeti változások
- A melléreakciók megelőzése érdekében nagy mennyiségű reagens túladagolás szükséges.

DENDRIMEREK ELŐÁLLÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

Konvergens módszer

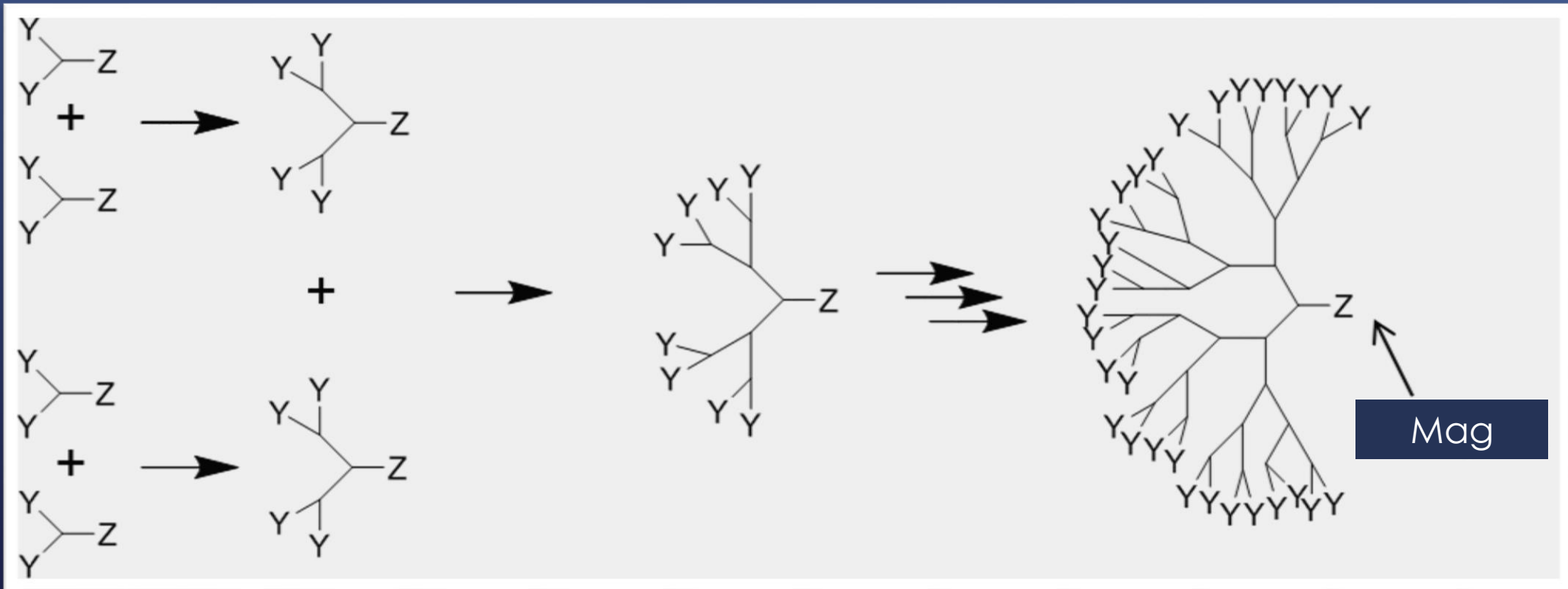
- a külső csoportoktól halad a mag felé
- Amikor az elágazó karok (dendronok) elég hosszúak, azokat egy multifunkciós maghoz kapcsolják.

A módszer előnyei

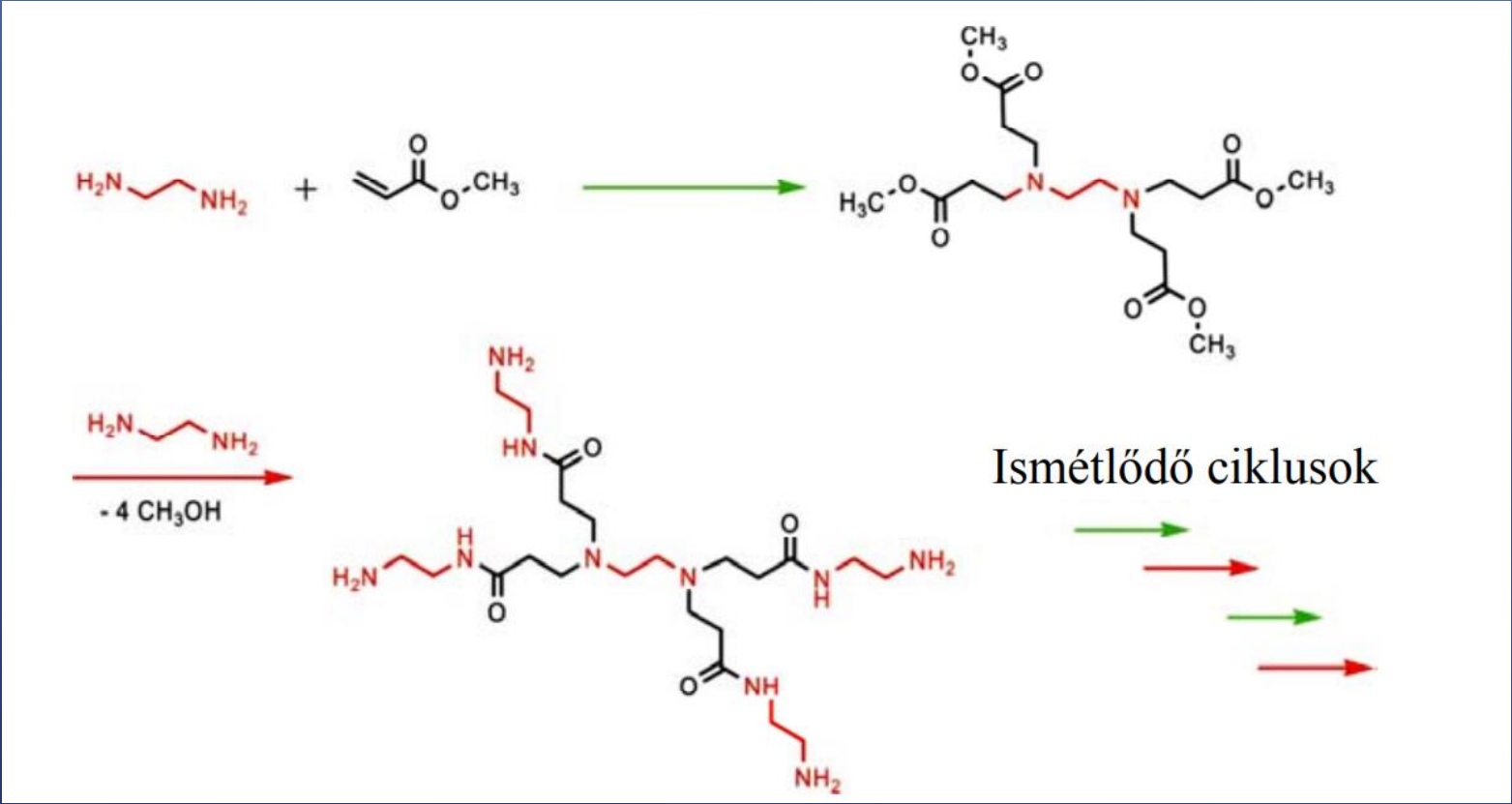
- Viszonylag könnyű tisztítani a végső terméket, mely minimális szerkezeti hibákkal állítható elő.
- A kívánt csoportok precízebb elhelyezését teszi lehetővé

A módszer hátrányai

- nem teszi lehetővé a magasabb generációk előállítását, sztérikus problémák miatt

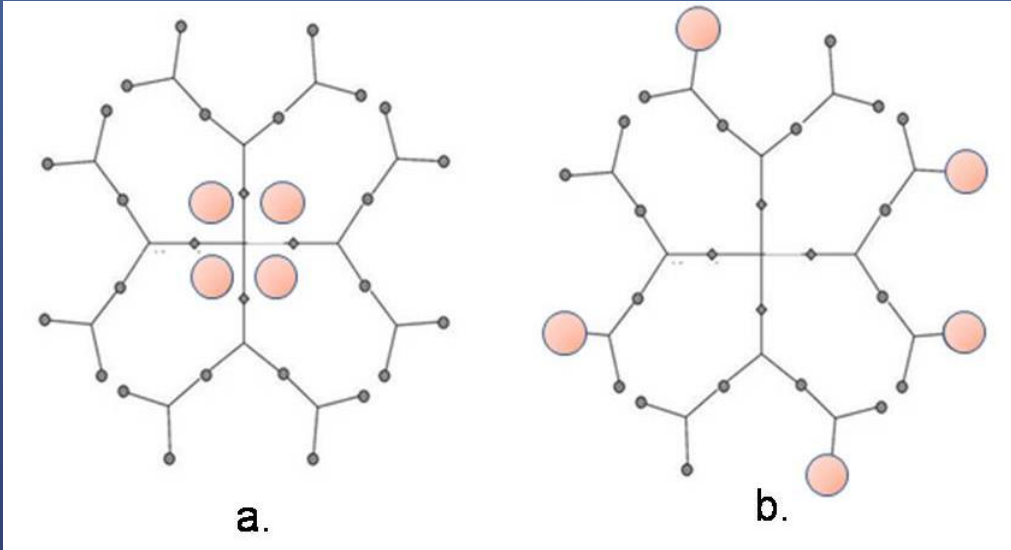

PAMAM DENDRIMER SZINTÉZISE

DENDRIMEREK TULAJDONSÁGAI

Hatóanyag kötési lehetőségek

- a. belső, általában fizikai (adszorpció)
- b. külső, általában kémiai (kovalens)

- Gömb alak
- 1-100 nm, monodiszperz méreteloszlás
- Méretük, alakjuk, elektroforetikus és hidrodinamikai tulajdonságaik is nagy mértékben hasonlítanak a fehérjékhez

A dendrimerek lehetnek:

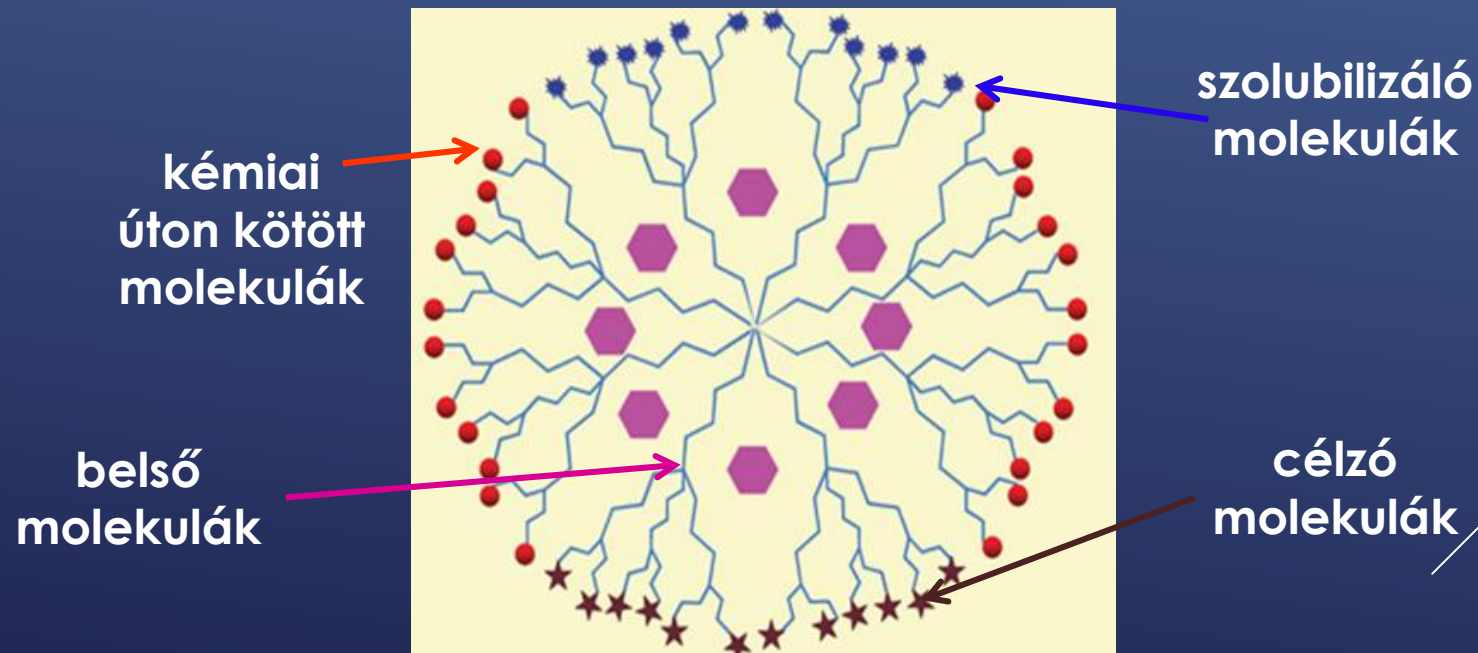
- vízdékvonyak, ha a végcsoportok hidrofilek (pl. karboxil csoport)
- Hidrofóbok → hidrofób hatóanyag befogadására

Összetétel tekintve lehetnek:

- poliészterek
- poliéterek
- poliamidok

DENDRIMEREK

- ▶ A dendrimerek szolgálhatnak „gazdaként” (host) a gyógyszer hatóanyagok (drogok) szállításában. A drogok kötődhetnek a dendrimer magjához hidrofób vagy ionos kölcsönhatásokkal, illetve a dendrimer héj részéhez ún. „click in” módszerrel.
- ▶ Maguk a dendrimerek is lehetnek drogok, vagy a drogokat is lehet dendritikus elrendezésben összeállítani.
- ▶ Végül a dendrimerek szerepelhetnek a vaccinációban mint segédanyagok az immunválaszt kiváltó epitopok szállításában.
- ▶ A PAMAM dendrimerek kitűnően szállítják a DNS-t, könnyen áthatolnak a sejtmembránon, ezért szállító ágensként (vektorként) előszeretettel használják őket.

NANOEMULZIÓK

TULAJDONSÁG	MAKROEMULZIÓ	MIKROEMULZIÓ	NANOEMULZIÓ
Keletkezés	energia befektetéssel	spontán	energia befektetéssel
Stabilitás	kinetikai állandóság, nem egyensúlyi rendszer	termodinamikai egyensúly	kinetikai állandóság, nem egyensúlyi rendszer
Határfelületi feszültség	$\sigma > 1$ mN/m	$\sigma \approx 0$ mN/m	$\sigma > 1$ mN/m
Stabilizátor	felületaktív anyag (kis koncentrációban)	felületaktív anyag és segéd felületaktív anyag (nagy koncentrációban)	nem feltétlenül szükséges
Cseppméret	$d < 1$ μ m	100 nm $< d < 1$ μ m	$d < 100$ nm
Megjelenés	tejszerű, zavaros	áttetsző, átlátszó	a jellegtől függ
Típus	o/v és v/o, összetett emulziók	o/v és v/o	o/v és v/o

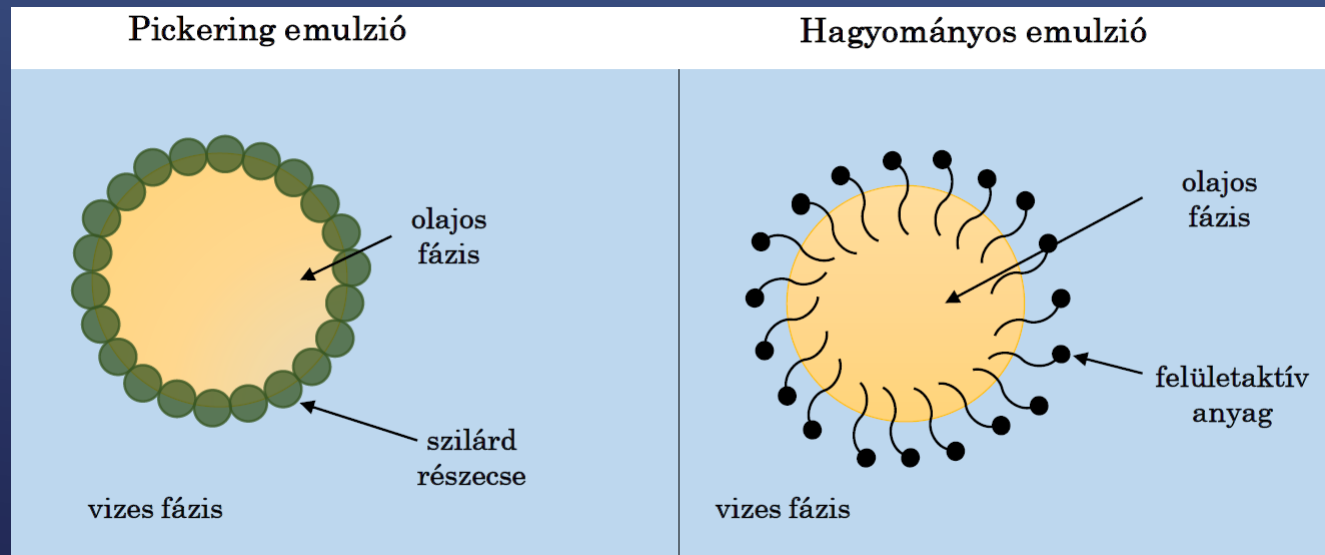
NANOEMULZIÓK

Előállítási módszerek

- ▶ Nagy energiájú technológiák
  - ▶ Nagynyomású homogenizátor
  - ▶ Mikrofluidizáció
  - ▶ Ultrahangos módszerek
- ▶ Alacsony energiájú technológiák
  - ▶ Fázis inverzió útján történő emulzifikálás
  - ▶ Emulzió inverziós pontján alapuló előállítás
  - ▶ Önemulgeálás

Alkalmazás

- ▶ Vízben rosszul/egyáltalán nem oldódó hatóanyagok formulálása
- ▶ Biofelhasználhatóság növelése
- ▶ Fizikai és kémiai stabilizálás: hatóanyag fény-és hővédelem
- ▶ Cseppmérettel szabályozható a HA leadása
  - ▶ $D < 50$ nm: paracelluláris transzport
  - ▶ $50 < D < 500$ nm: endocitózis

PICKERING EMULZIÓK

Szilárd részecskékkel stabilizált emulzió.

- ▶ Termodinamikai stabilitás is elérhető!
- ▶ Felületaktív anyagok helyett biokompatibilis nanorészecskék → irritáció kiküszöbölése
  - ▶ Szabályozható cseppméret → célzott HA leadás
  - ▶ Nanorészecskék felületmódosítása → célzott HA leadás
  - ▶ Diffúziós rés → szabályozott HA leadás
  - ▶ Szövet/sejtmembrán specifikus adhézió/adszorpció
- ▶ Polimer-, kitozán-, cellulóz-, keményítő-, szilika-, stb. nanorészecskék

